

ขบวนการประชาสังคม : ชุมชนลับแล

8.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน

ชุมชนลับแล อยู่ในเขตเทศบาลวารินชำราบ ตั้งอยู่บนที่ดินของทางรถไฟแห่งประเทศไทย มีเนื้อที่ 21 ไร่ 2 งาน 35 ตารางวา ในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นที่พักของกองทหารญี่ปุ่น ชื่อเดิมคือ “บ้านตะกุด” ภูมิประเทศเป็นพื้นที่ลาดชัน มีป่าไม้หนาที่บ ที่ตั้งของชุมชนอยู่ริมฝั่งของลำน้ำตะกุด บริเวณริมตลิ่งมีต้นกกขึ้นหนาที่บ ลำน้ำตะกุดไหลผ่าน 3 ชุมชน คือ ชุมชนค่านางรววย ชุมชนกุดเป่ง และบ้านตะกุด หรือ ชุมชนลับแลในปัจจุบัน แล้วไหลลงสู่ลำน้ำมูลต่อไป

บ้านตะกุด หรือ ชุมชนลับแล เริ่มก่อร่างสร้างตัวเป็นชุมชน ในราวปี พ.ศ. 2474 เมื่อมีการสร้างทางรถไฟจากจังหวัดนครราชสีมา (หรือที่เรียกกันว่า จังหวัดโคราช ในสมัยนั้น) มาอุบลราชธานี โดยสิ้นสุดที่อำเภอวารินชำราบ ชาวโคราชที่มาสร้างทางรถไฟ เห็นความอุดมสมบูรณ์ของอำเภอวารินชำราบ จึงได้วางหลักปักฐานสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัย เริ่มแรก มีชาวโคราช 6 ครอบครัว คือ ครอบครัวนายก่อ กอแก้ว ครอบครัวนายเสน มีจันทร์แสง ครอบครัวนายสิงห์ มะลิ ครอบครัวนายเต็ม แพทย์ประถม หรือปฐมรักษ์ ครอบครัวนายเหรียญ วงศ์ทะเล ครอบครัวนายอ่ำ อุทาจันทร์ แต่ละครอบครัวได้แบ่งการทำมาหากิน เช่น ครอบครัวนายก่อ กอแก้ว ทำการเกษตร ครอบครัวนายเต็ม แพทย์ประถม ทำประมง ครอบครัวนายเหรียญ วงศ์ทะเล ใช้แรงงาน เป็นกรรมกรแบกหามขนถ่ายสินค้าระหว่างท่าเรือกับรถไฟ เป็นต้น

ปี พ.ศ.2491 องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ หรือ ร.ส.พ.ถูกจัดตั้งขึ้นใกล้กับบริเวณชุมชนลับแล เริ่มมีผู้คนมาจับจ้างเป็นกรรมกรแบกหามสินค้ามากขึ้น โดยเฉพาะจากโคราช ศรีสะเกษ และ นครพนม กรรมกรเหล่านี้ได้เข้ามาจับจองพื้นที่ริมตะกุด และเมื่อมีจำนวนประชากรจำนวนมาก จึงได้มีการตั้งเป็นหมู่บ้านและได้เรียกชื่อหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านตะกุด” โดยเอาชื่อสายน้ำตะกุดมาเป็นชื่อหมู่บ้าน

มีเรื่องเล่ากันว่า ในสมัยก่อนไม่ค่อยมีใครกล้าลงไปในลำน้ำแห่งนี้ เพราะจะมีปลาตุ๋รายอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และบางครั้งจะมีผู้พบเห็นจระเข้ซึ่งเรียกกันว่าเป็น “เจ้าที่” คอยปกป้องรักษาดูแล ลูก หลาน ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น ถือเป็นความเชื่อที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจไม่ไห้คนในชุมชนเบียดเบียนซึ่งกันและกัน และเป็นสิ่งปลูกฝังจิตใจให้ประกอบแต่คุณงามความดี

ในปี พ.ศ.2490 ชาวบ้านได้พบบ่อน้ำซับ (น้ำใจัก) แหล่งน้ำสะอาดตามธรรมชาติที่ผุดขึ้นมาจากใต้ดิน ซึมอยู่บนผิวดิน ชาวบ้านได้อาศัยน้ำซับนี้อุปโภคบริโภคมาจนถึงทุกวันนี้

ในปี พ.ศ. 2512 มีการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้าน จากบ้านตะกุด เป็นบ้านลับแล ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชน มีลักษณะเป็นเครือญาติกัน เพราะเป็นชุมชนที่กลุ่มคนผู้มาก่อนชักชวนญาติพี่น้องจากถิ่นที่อยู่อื่นให้มาอยู่ด้วยกัน จึงอยู่อาศัยแบบช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกัน การดูแลของชาวบ้านในชุมชนในสมัยนั้น มีนายเสน มีจันทร์แสง เป็นผู้นำ ถือเป็นผู้อาวุโสที่มาก่อน เมื่อนายเสนเสียชีวิต นายเหรียญ วงศ์ทะเล เป็นผู้นำ เมื่อนายเหรียญ ย้ายไปอยู่ที่อื่น ลูกชายนายเสน มีจันทร์แสง ได้รับเลือกให้เป็นผู้นำ การเลือกผู้นำชุมชนในสมัยนั้น เป็นการเลือกกันเองของชาวบ้านตามความนับถือศรัทธาของชาวบ้านที่มีต่อผู้นำ มาปี พ.ศ. 2522 เทศบาลได้เข้ามาจัดระบบชุมชน จัดให้มีคณะกรรมการชุมชน เลือกลงตั้งประธานชุมชน ให้มีบทบาทสำคัญในการดูแลชุมชน

สิ่งที่ประเด็นปัญหาสำคัญของชุมชนปัจจุบัน คือ ปัญหาเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน เนื่องจากการรถไฟ อ่างกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และเรียกร้องให้ชาวบ้านจ่ายค่าเช่าที่ดิน มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 แต่ชาวบ้านส่วนหนึ่งโดยเฉพาะกลุ่มที่มาอยู่แรกไม่จ่ายค่าเช่า ด้วยเห็นว่าอยู่มานานแล้วมีความรู้สึกผูกพันในที่ดินที่อยู่อาศัย และที่ผ่านมาไม่เคยต้องเสียค่าเช่า ขณะที่ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะผู้ที่มาเป็นกรรมกรทำงานให้การรถไฟยอมไปจ่ายค่าเช่าให้การรถไฟ ประเด็นนี้ จึงคงเป็นปัญหาสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

8.2 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ชุมชนลับแล มีประชากรโดยประมาณ 2180 คน ครัวเรือน 349 ครอบครั้ว และมีบ้าน 264 หลังคาเรือน สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพกรรมกร และรับจ้าง ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีพันธุ์ไม้หลายชนิด พืชพันธุ์บางชนิดช่วยบำบัดน้ำเสียโดยธรรมชาติ เช่น สเลเต เตย ชะพลู พลู และมีน้ำใจัก(น้ำซับ) ออกจากตาน้ำให้ได้ใช้บริโภคอุปโภคได้ตลอดปี¹

¹ "โครงการศึกษาและจัดทำระบบฐานข้อมูลทรัพยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต และการดำรงชีพของชุมชนริมแม่น้ำมูล อ.วารินชำราบ อุบลราชธานี," (อุบลราชธานี : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนกับเครือข่ายชุมชนแออัด อุบลราชธานี และคณะทำงานโครงการเสริมสร้าง

ลักษณะภูมิประเทศของชุมชน

ชุมชนลับแล ตั้งอยู่บนพื้นที่ที่สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ยประมาณ 106 - 112 เมตร ลักษณะโดยทั่วไป เป็นพื้นที่ราบแบบลูกคลื่นลอนลาดจนถึงลูกคลื่นลอนชัน อยู่ถัดบริเวณที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึงขึ้นมา

ทิศเหนือ ติดต่อกับกุดปลาขาว ชุมชนดอนงิ้ว

ทิศใต้ ติดต่อกับสถานีรถไฟอุบลราชธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับถนนวาริน-กันทรลักษณ์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านกุดเป่ง หมู่ 16

มีกุดปลาขาว ซึ่งคนเฒ่าคนแก่ในชุมชนเรียกว่า “ลำตะกุด” ทอดผ่านตลอดแนวความยาวของหมู่บ้านทางด้านทิศเหนือ

8.3 โครงสร้าง (structure)

8.3.1 ผู้นำ - แกนนำ - สมาชิก

1) นายไธมาส เจริญพจน์

นายไธมาส เจริญพจน์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2497 มาอยู่อาศัยในชุมชนลับแล เมื่อปี พ.ศ. 2500 โดยพ่อแม่เป็นผู้พาย้ายเข้ามา นายไธมาส เป็นแกนนำและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำงานรวมกลุ่มของชุมชนลับแล ปัจจุบัน นายไธมาส เป็นแกนนำสำคัญและทำงานเต็มเวลาให้กับเครือข่ายชุมชนแออัดอุบล และเครือข่ายสลัม 4 ภาค อยู่ด้วย

นายไธมาส ได้เล่าให้ฟังถึงการเริ่มก่อตั้งกลุ่มในชุมชน ว่า เริ่มมาจากมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เข้ามาจัดกิจกรรมให้เด็กเข้าค่ายเด็กที่ชุมชน จัดกิจกรรมเล่นเกมต่าง ๆ เมื่อเด็กมาพ่อแม่ต้องมาเฝ้าระวังดู เพราะช่วงเวลานั้น ปัญหายาบ้าระบาดมาก เมื่อเด็กสนุก เล่าให้แม่ฟังบ่อย ๆ จนเกิดความรู้สึกที่ดี พ่อแม่เริ่มคลายกังวล จากนั้นเชิญชวนพ่อแม่มาร่วมกลุ่ม ตั้งเป็นกลุ่มออมทรัพย์เริ่มแรกมีประมาณ 30 กว่าคน เชิญนายกเทศมนตรีและภรรยามาเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ปลัดเทศบาลมาเป็นสมาชิก พอให้ชาวบ้านเริ่มมีความมั่นใจ เมื่อรู้สึกว่าการบ้านเข้มแข็ง ทั้ง

นายกเทศมนตรีและปลัดเทศบาล ถอนตัวไป ปัจจุบัน กลุ่มออมทรัพย์ มีสมาชิก 160 คน หรือประมาณ 100 ครัวเรือน สมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนที่อยู่มาดั้งเดิม ในจำนวน 100 คน มีที่เป็นแกนสำคัญ ประมาณ 40-50 คน ที่ร่วมทำกิจกรรมเป็นประจำ งานหลักของกลุ่มออมทรัพย์ คือ การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กลุ่มเด็กรักบ้าน ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน และกลุ่มธุรกิจชุมชน ทำโรงน้ำดื่ม มีกลุ่มวัฒนธรรม เช่น กองยาว วงดนตรีเด็ก มี 3 รุ่น เด็กประถม มัธยม และผู้ใหญ่

เมื่อมีกองทุนหมู่บ้านละล้านเข้ามา ชุมชนใช้ระบบกลุ่มออมทรัพย์ และเพื่อให้เป็นไปตามกติกาของกองทุน ให้สมาชิกกลุ่มทั้ง 160 คน ลงเงินคนละ 10 บาทรวมเป็นเงิน 1,600 บาทนำไปเปิดบัญชีใหม่ เพื่อนำเงินล้านเข้าบัญชี สมาชิก 160 คนเป็นเจ้าของบัญชีร่วมกัน และสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เป็นสมาชิกกองทุนเงินล้านทุกคน โดยมีตัวแทนในการเปิดบัญชี และให้กรรมการกลุ่มออมทรัพย์เป็นผู้ดูแลจัดการ เพราะเห็นว่ามีประสบการณ์การทำงานแล้ว และตกลงกันไม่ให้ชาวบ้านแต่ละคนเป็นผู้กู้ แต่นำเงินล้านมาใช้ลงทุนในธุรกิจโรงน้ำดื่มนางหงส์

“ที่นำเงินไปทำโรงน้ำไม่ผิดระเบียบกองทุนเงินล้าน เพราะเงื่อนไขกองทุน คือ มีหุ้นกลุ่มมี 160 หุ้น และให้ปัจเจกผู้รายละไม่เกิน 20,000 บาท กลุ่มให้สมาชิกไปกู้ คนละหมื่น สองหมื่น แล้วเอาเงินมารวมกันไปลงทุนซื้อรถกระบะมาสองคัน ใช้ขนน้ำดื่มไปขายตามชุมชนต่าง ๆ และใช้ในกิจกรรมชุมชน เช่น งานศพ งานขึ้นบ้านใหม่ งานขนยี่มวัดอุปกณ์ของวัด และเมื่อมีรายได้จากน้ำดื่ม นำเงินคืนเข้ากองทุน แต่ตอนนี้ยังขาดทุนอยู่ คือประสบการณ์การบริหารยังอ่อนมีค่าใช้จ่ายมาก เช่น การจ้างคน การซื้อวัสดุอุปกรณ์บรรจุภัณฑ์ การตลาดยังไม่มีประสบการณ์เพียงพอ อย่างไรก็ตาม โรงน้ำเป็นความภาคภูมิใจของชุมชน มีโรงน้ำดื่มของตัวเอง ถูกกว่าที่อื่นหนึ่งบาท มีคนมาเยี่ยมชม แต่ยังไม่เห็นผล ถ้าใครเอามาช่วยชุมชน มาพัฒนาชุมชน เช่น การดูแลผู้สูงอายุในเบื้องต้น การดูแลเด็กเยาวชน ฯลฯ ถ้าทำได้ถึงตรงนั้น จะได้รับการยอมรับมาก”

นายโสภาส ได้ให้ความเห็นต่อการทำงานของเทศบาลที่มีผลกระทบต่อชุมชน ว่า มีปัญหาการคอร์รัปชัน โครงการของเทศบาลร้อยละ 90 ใช้ไม่ได้ ตัวอย่างโครงการบ่อบำบัดน้ำเสีย ที่ส่งผลกระทบต่ออาคารซีพของชาวบ้าน นายโสภาส เห็นว่า น่าจะมีบ่อรวบรวมน้ำเสียในแต่ละจุดในเมือง เป็นบ่อย่อย ๆ แล้วไปสูบบ่อรวมใหญ่ ที่ผ่านมา เป็นการเอาน้ำเสียลงน้ำธรรมชาติ ทำให้ลำน้ำธรรมชาติเสียหาย และไหลไปสู่ลำน้ำธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้เลี้ยงชีพ ใช้ในการปลูกพืชผักเลี้ยงชีพ ทำให้เกิดความเสียหาย ต้องมีการแก้ไขทั้งระบบทั้งเมือง

“ข้อเสนอชาวบ้าน ถ้าเทศบาลทำตาม เขาจะเสียประโยชน์คอร์รัปชันไม่ได้เพราะชาวบ้านไม่ได้คิดเรื่องได้เสีย แต่คิดเรื่องทุนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ หรือทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ เขาบางสิ่ง

บางอย่างไปเติมได้ ถ้าเราไปทำลาย คือ การขาดทุนทางธรรมชาติ ในการแก้ไขปัญหาวรรณบ้าน คิดแก้ปัญหา ร่วมกันคิดร่วมกันทำ แต่เทศบาลเมืองไม่ยอม สิ่งที่เขาคิดคือเขาเป็นเจ้าของ แม้กระทั่งการก่อสร้าง ผลประโยชน์ที่เขาได้จากการก่อสร้างมีอยู่แล้วใช้ใหม่ สร้างเสร็จแล้วเขาเป็นเจ้าของ เขาไม่คิดว่าสิ่งที่เขาสร้างเป็นของชาวบ้าน ผมว่ามันเป็นของทุกคนที่ช่วยกันรักษา ถึงแก้ไข ปัญหาไม่ได้สักที”

“เรื่องขยะ ชาวบ้านเขาคิดว่าเทศบาลเป็นคนเก็บ เขาไม่คิดว่าปัญหาเกิดจากเขา เมื่อคิดอย่างนี้ การแก้ไขปัญหาก็ไม่ได้ แต่ถ้าทำให้เขาคิดว่าปัญหามันเกิดจากตัวเขา มาร่วมกันคิด เราเป็นเจ้าของแผ่นดิน ถนนในเทศบาลเป็นของเรา เราควรรักษา ทำให้เขาคิดตรงนี้ผมเชื่อว่าเทศบาลไม่ต้องเสียเวลาในการกำจัดขยะ แต่นี่มันถูกสอนมาว่าเทศบาลเก็บเอง ผมเคยเสนอแต่ไม่ คาดหวัง คนชงเรื่อง คือ ฝ่ายโยธาอันตรายนะ เหมือน อ.บ.ต. โยธาที่ใหญ่ที่สุด เพราะโยธาคิด ทำอะไรมันเป็นรายได้ โครงการกระดาษ 2 แผ่น งบประมาณ 100 ล้าน ก็สามารถทำได้ หา ผลประโยชน์ได้”

“ผมเคยพาชาวบ้านคัดค้านทำโครงการท่อน้ำเสีย คือ มันน่าจะเปิดเวทีสาธารณะของ คนอำเภอวาริน ในการทำโครงการใหญ่ ๆ ที่มีผลกระทบ ไม่ต้องทำประชาพิจารณ์ แค่เปิดเวทีให้ คนมานั่งคุยกัน สิ่งที่ผมคิด คือ มานั่งคิดร่วมกันว่าจะทำยังไง แบ่งเป็นกลุ่มก็ได้ แล้วเสนอว่าคิด ยังไง จัดการยังไง ใช้ตำราน้อยที่สุด ปีหนึ่ง เปิดเวที 2 - 3 ครั้ง มาวางแผนการพัฒนาาร่วมกัน”

“ที่บอกว่าคืนอำนาจให้ประชาชนให้ท้องถิ่นดูแลกันเอง ไม่ใช่หรอก ส่วนกลางยัง ครอบงำทั้งการใช้อำนาจ ทั้งความคิด งบประมาณ การปฏิรูปราชการให้ประชาชนมีส่วนร่วมมี น้อย ทั้ง ๆ ที่บอกว่าต้องการให้ประชาชนมีส่วนร่วม ดังนั้น ต้องเปิดเวทีให้ชาวบ้านพูดคุยกัน แต่ ไม่ใช่ว่า ให้เอาประธานชุมชนมา แล้วบอกประธานชุมชนมาแล้วเห็นด้วย ไซ้เห็นด้วยก็เทศบาลพูด ฝ่ายเดียว ต้องเอามาหลากหลายองค์กร เอ็นจีโอ ทำงานอยู่ ตัวอย่าง การจัดเวที ศูนย์รัฐสภา ประชารัฐ ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบล มีการเชิญนายกเทศมนตรี เทศมนตรี มารับฟังปัญหาของ ชาวบ้าน เป็นลักษณะเวทีสาธารณะ และมีการถ่ายทอดเสียงทางรายการวิทยุด้วย เป็นรูปแบบ เวทีแสดงความคิดเห็นของประชาชน ที่มีผู้บริหารมารับฟัง”

“ในส่วนขององค์กรภาคประชาชนที่เข้มแข็ง ถ้าไม่รับฟังเขา คือ การเดินขบวน คัดค้าน ที่มีการเดินขบวนเกิดจากชาวบ้านเสนอไปแล้ว หน่วยงานรัฐไม่ฟัง เลยทำให้เกิดความ ขัดแย้ง ส่วนใหญ่ การเดินขบวนมันไม่ใช่เดินง่าย ๆ มันสูงงอมถึงจะเดิน คือ ปัญหาเขาเสนอมา ผ่านทุกขั้นตอน ผ่านทุกระบบ ตั้งแต่ชั้นล่าง ชั้นบน ปราบกฏว่า ไม่ได้รับการตอบรับ นำไปสู่การ เดินขบวน เพื่อเรียกร้องสิ่งที่ตัวเองนำเสนอไป ไม่ใช่ว่าพวกรุ่นนี้เดินขบวนก็เดินได้ คือ การเดินขบวน

มันมีจังหวะจะโคน อยู่ที่ความสูงของปัญหา ไม่ได้สูง ไม่ได้ต่ำ ผมร่วมเดินขบวน เพราะปัญหาเราส่งตามลำดับขั้น ตามระเบียบราชการ แต่ไปติดขัด ไม่รู้หน่วยไหน ผลสุดท้าย ไม่ได้รับการแก้ไขต้องเดินขบวน เพื่อเรียกร้องให้สังคมเห็นใจ สิ่งที่เราเดิน เรามีเหตุผลในการเดิน และจะถูกตำหนิจากกระบอกเสียงของรัฐ”

นายโสภาส เล่าว่า การทำงานไม่ได้มุ่งแต่ปัญหาของชุมชนอย่างเดียว ในอุบล มีเครือข่ายชุมชนแออัดจัดตั้งขึ้นมาเป็นปีที่ 7 มีกิจกรรมการศึกษาดูงาน งานวันสิ่งแวดล้อมโลก เดินรณรงค์การเลือกตั้ง ส.ส. , ส.จ. , อ.บ.จ. เดินรณรงค์แก้ไขปัญหายาเสพติด กิจกรรมหลายอย่างที่มีผลกระทบต่อประชาชน รวมทั้งการคัดค้านการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การเยี่ยมเพื่อนให้กำลังใจเพื่อน เครือข่าย ถือว่าเป็นกระบวนการให้การศึกษารูปแบบหนึ่ง

นายโสภาสได้เล่าให้ฟังถึงแผนพัฒนาในอนาคต คือ การเชื่อมประสานระหว่างเมืองกับชนบท ในเรื่องสินค้า การทำเครือข่ายวัฒนธรรม เพื่อให้คนรุ่นหลังเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ชุมชน การรักษามรดกภูมิปัญญาของชุมชนไว้สืบทอดต่อไป

นายโสภาส ส่งท้ายด้วยการเล่าเรื่องกบฏผีบุญให้ฟังว่า เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2450 มีการปกครอง และมีการเก็บภาษีชายฉกรรจ์อายุหนุ่มถึงแก่ เสียภาษี 4 บาท ทำให้ชาวบ้านไม่พอใจ เมื่อมีคนที่ยื่นมาปกครองแล้วเก็บภาษีแพง ทำให้เกิดผีบุญทุกหย่อมหญ้าของภาคอีสาน รวมถึงฝั่งลาวด้วย กบฏผีบุญถือเป็นกลไกการต่อต้านอำนาจรัฐที่คนทางนี้เรียกว่าคนไทย และชาวบ้านเรียกตัวเองว่าคนลาว มีการปราบปรามเกิดขึ้นที่บ้านสะพือ กบฏถูกฆ่าตายจำนวนมาก เพราะหน่วยภาครัฐอยู่ในทำเลที่สูงกว่า การชกของกบฏกำลังของผีบุญที่มีทั้งพระ และชาวบ้านธรรมดาตั้งตัวเองขึ้นมาเป็นผู้มีบุญ คือ ผู้นำ หากลองศึกษาดูจะเห็นว่าบุคลิกคนอีสานไม่ชอบบารมีใคร มีน้ำใจต่อคน คือ อยู่กินตามอัตภาพ แต่เมื่อมีการเปลี่ยนคนไทยมาปกครอง แล้วมาปกครองแบบเอารัดเอาเปรียบขูดรีดภาษี เจ้านายได้รับส่วนแบ่งเป็นต่อเป็นทอด ๆ ไป ทำให้มีการลุกขึ้นมา ซึ่งไม่ใช่เกิดขึ้นเฉพาะที่ แต่มีการลุกขึ้นมาทุกหย่อมหญ้าของภาคอีสาน ลุกขึ้นมาเพื่อต่อสู้อำนาจรัฐ ในเมื่อมิใช่บุคลิกที่อยากไปมีเรื่องมีราวกับใครอยู่แล้ว แต่ลุกขึ้นมาทุกหย่อมหญ้า มีไปถึงฝั่งลาว ฝั่งใต้ ขณะที่ในเวลานั้นไม่มีเทคโนโลยีการสื่อสารที่รวดเร็วเหมือนปัจจุบัน หากมองย้อนไปในยุคไดโนเสาร์ ทำไมไดโนเสาร์ภาคอีสานมีจำนวนมาก แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติป่าไม้ พืชช่วงสมัยใกล้ ๆ กบฏผีบุญ ผมเชื่อว่าอีสานมีป่าไม้ป่าดงดิบ มีการกล่าวหาว่าถ้ามีป่าพวกกบฏนี้อยู่ มีการตัดป่าไม้ หรือตัวอย่าง การสร้างเขื่อนให้น้ำท่วมเพื่อไล่คอมมิวนิสต์ออกจากป่า ป่าไม้อีสานที่แห้งแล้งเกิดจากการทำลายของภาครัฐ เพื่อไม่ให้คนอีสานมีป่าให้หลบซ่อนตัว คือเอา

ผลประโยชน์ไปแล้วต้นไม้ใหญ่ ต้นยางเป็นสิบ ๆ ต้นอายุเท่าไหนก็เกินร้อยปีครับ ผมเกิดมาก็เห็นต้นเท่านี้ ผมมาอยู่อุบลก็ต้นเท่านี้ต้องเกิดก่อน”

“ผมว่าใครจะมาปกครองก็ช่าง อย่ามาเอาเปรียบ แต่เมื่อเอาเปรียบต้องคุยกัน ถามว่าคนอีสานซื้อสิทธิขายเสียง คุณสอนเขาใช่ไหม เอาเงินให้เขา ให้เขาลงเสียงให้ แต่เขาไม่คิดว่าซื้อเสียง แต่เป็นบุญคุณ”

นายโสภาอธิบายความหมายของคำว่า ‘บุญคุณ’ ว่า “คือใครให้เรา มา ต้องตอบแทนเขา โดยไม่คำนึงถึงมูลค่า และไม่คาดหวังจะได้รับคืน เหมือนบ้านผมเอาแกงไปให้เขา เราไม่คิดว่าเขาจะเอามาคืน คิดว่าให้เพื่อแบ่งกันกิน แต่เดี๋ยวเขาจะมีอะไรมาให้เสมอ” ปัจจุบัน นโยบายของการจ่ายเงินซื้อเสียงเปลี่ยนไป หลายคนรับแต่ไม่กาให้ “คือ คำว่าบุญคุณ คือ ใครให้เรา เราดีตอบ แต่เมื่อเขาหวังจากเราแล้วเข้าไปกอบโกย คือ อันนี้ไม่ใช่บุญคุณ เป็นธุรกิจแล้ว การให้แล้วหวังจะได้ มันเริ่มจะไม่มี อย่างเลือก ส.จ. ที่ผ่านมา แจกทั้ง 2 ใบ ใบหนึ่งแจก 100 บาท อีกใบแจก 500 บาท เกทับกัน รายแจก 500 บาทไม่ได้รับเลือกด้วย”

2) นางสาวนงเยาว์ เจริญพจน์

นางสาวนงเยาว์ เจริญพจน์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2522 น้องสาวนายโสภา เจริญพจน์ มีอาชีพเป็นครูของศูนย์เด็กเล็กในชุมชน และยังเป็นพี่เลี้ยงให้กลุ่มเด็กรักบ้าน

นางสาวนงเยาว์ ได้เล่าให้ฟังถึงกิจกรรมของกลุ่มเด็กรักบ้าน ว่า การทำงานรวมกลุ่มเยาวชน 5-6 ปีที่ผ่านมา ทำให้กลุ่มเยาวชนมีความเข้มแข็ง และนับเป็นกลุ่มที่เข้มแข็งกลุ่มหนึ่งในชุมชนของจังหวัดอุบลราชธานี ลักษณะการรวมกลุ่มเบื้องต้น ใช้การจัดค่ายเยาวชน คือ การนำเยาวชนในชุมชนจำนวนร่วมร้อยกว่าคนออกไปทำกิจกรรมร่วมกันที่ทุกเดือน การจัดกิจกรรมในค่ายเพื่อให้เยาวชนกล้าแสดงออกและเข้าใจประเด็นปัญหาของชุมชน กิจกรรมค่ายเยาวชนได้ดำเนินต่อเนื่องมานับเป็นปีที่ห้าแล้ว ตัวอย่างของการจัดกิจกรรมที่ผ่านมาไม่นานนี้ นางสาวนงเยาว์ และผู้นำเยาวชนกลุ่มเด็กรักบ้าน ชื่อ นู๋ ได้เล่าให้ฟังถึงการประชุมของกลุ่มเด็กรักบ้านร่วมกับกลุ่มเยาวชนในชุมชนอื่น ๆ อีก 2 – 3 แห่ง ที่หาดเสริมสุข ว่า เป็นกิจกรรมค่ายเยาวชนของเครือข่าย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในเรื่องว่า เยาวชนจะพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างไร ผลจากการพูดคุย เยาวชนมีแนวคิดที่จะพัฒนาชุมชนให้ปลอดภัยะ ส่วนกลุ่มเด็กรักบ้านของชุมชนลับแลมีความคิดที่จะหารายได้ให้กับศูนย์เด็กเล็ก ด้วยการจัดกิจกรรมฉายหนังตอนเย็น เก็บเงินหารายได้โดยใช้สถานที่ฉายหนังกลางแปลงที่เทศบาล

3) นายเลิศชาย มะณี

นายเลิศชาย มะณี เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2502 เกิดในชุมชน พ่อเป็นคนโคราช ทำงานกรมการพัฒนาชุมชนที่จังหวัดโคราช แต่เงินเดือนน้อย จึงมาทำงานเป็นกรรมกรอยู่ที่การรถไฟ เนื่องจากมีรายได้ดีกว่า เพราะมีสินค้าจำนวนมาก พ่อนายเลิศชาย เป็นผู้มาบุกเบิกรุ่นแรกที่มาอยู่ในชุมชนเมื่อปี พ.ศ. 2480 นายเลิศชาย เรียกสั้น ๆ กันว่า นาย เป็นกรรมกรลูกจ้าง ทำงานรับจ้างให้กับการรถไฟ ต่อมาเมื่อมีปัญหาทางเศรษฐกิจ การรถไฟไม่มีงานรับจ้างขนแบกสินค้าให้ทำ นายเลิศชายได้ไปรับจ้างทำงานหารายได้เพิ่มที่อื่นด้วย โดยได้ไปรับจ้างทำงานอยู่โรงน้ำแข็งขึ้นกับนายอภิชาติหรือเสียบอ เจียงประเสริฐธินกุล ซึ่งเป็นญาติกับนายประเสริฐ เจียงประเสริฐธินกุล ส.ส. พรรคความหวังใหม่ เขต 1 ซึ่งเสียชีวิตไปแล้ว โดยเป็น ส.ส. ที่เข้ามาทำประโยชน์ให้กับชุมชน เช่น การทำทางเดิน และถือได้ว่าเป็นผู้อุปถัมภ์สำคัญของนายเลิศชาย เพราะว่ามีภารกิจพาช่วยเหลือซึ่งกันและกันตลอดมา นอกจากนี้ นายเลิศชาย ยังเป็นหัวหน้าคณะเสี่ยงให้กับอดีตนายกเทศมนตรี นายไพฑูรย์ ศรีสวัสดิ์

นายเลิศชาย เป็นลูกพี่ลูกน้องกับนายโอภาส เจริญพจน์ คือ นายเลิศชายเป็นลูกของน้องชายแม่ นายโอภาส ปัจจุบัน นายเลิศชาย เป็นประธานกรรมการชุมชนที่เพิ่งได้รับเลือกตั้งใหม่เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2547 มีกรรมการทั้งหมด 9 คน ประกอบด้วย นายเลิศชาย มะณี เป็นประธาน นางสุปราณี คงเรืองแสง เป็นรองประธาน นางเซาะเย็ก ธงภักดี เป็นกรรมการฝ่ายสาธารณสุข, นายประสิทธิ์ สิงโตทอง เป็นกรรมการฝ่ายคลัง, นายเลิศ แวงวรรณ กรรมการฝ่ายพัฒนาชุมชน, นายสมปอง จงรักษ์ เป็นกรรมการฝ่ายปกครอง, นางสาววานี สุदारักษ์ กรรมการฝ่ายสวัสดิการสังคม, นางเก็บศรี จงดี เป็นกรรมการฝ่ายศึกษาและวัฒนธรรม และมีนางวันจันทร์ รินทอง เป็นเลขานุการ ในการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 5 กันยายนที่ผ่านมา มีผู้สมัคร 23 คน เป็นผู้สมัครอิสระ 5 คน กลุ่มของนายเลิศชาย ใช้ชื่อว่ากลุ่มรักบ้านตะกุด

นายเลิศชาย ได้เล่าให้ฟังถึงประวัติการทำงานของตนเองในการเรียกร้องกับการรถไฟในเรื่องเอกสารสิทธิ์และการจ่ายค่าเช่าที่ดิน โดยพยายามเข้าหาผู้มีอำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการ ตั้งแต่ระดับเทศบาล จังหวัด การรถไฟ กระทรวงกรม ต่าง ๆ รวมทั้งนักการเมือง นายเลิศชายเล่าว่า นักการเมืองช่วยไม่ได้ ทั้งที่ตนเป็นหัวหน้าคณะเสี่ยงให้นักการเมืองระดับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

“เอาเงินไปแจกคนละร้อยสองร้อย เขาก็ลงให้ครับ มันเกรงใจกันครับ แต่ตอนนี้ไม่ใช่ คือ กฎหมายมันหนัก จับได้ติดใบแดงไป ตอนนี้หัวหน้าคณะเสี่ยงคือแบบว่าไปขอร้อง เขาก็ได้ทุกที ไม่ใช่เงินเขาก็ได้ แบบผมหาเสี่ยงในชุมชน ผมใช้เวลาวันเดียว วันไปเลือกกรรมการชุมชน กลุ่มเก่านี้เขา

เดินทุกวัน ผมบอกว่าการหาเสียงต้องหาวันเดียวเวลาเดียว พูดไม่ต้องมาก บอกเขารั้งเดียว เราไปกววนเขามาก เขาจะรำคาญเอา เราไปบอกเขาขอฝากหน่อยนะ เบอร์หนึ่งถึงเบอร์เก้าจะรับหนึ่งสองสามสี่ห้าหกเจ็ดแปดเก้าเขาก็ลงให้ บางคนก็หนึ่งถึงเก้าก็บอกว่าหนึ่งเก้า ขอหนึ่งกับเก้า บางคนก็หนึ่งสองสามสี่ห้าหกเจ็ดแปดเก้า เราก็ได้คะแนนก็เยอะนะ สองร้อยห้าสิบล้านคะแนน ผมสองร้อยสามสิบล้านคะแนน คู่แข่งก็คนละห้าสิบล้านว่า แปดสิบล้านว่า ร้อยหนึ่ง ร้อยสิบล้านว่าคะแนน ทั้งหมดตอนนั้นสามร้อยกว่าเสียงตามชุมชนในหมู่บ้าน มีหกร้อยแต่เขาไปทำงานต่างจังหวัด เกินครึ่งไปทำงานที่กรุงเทพฯ หกร้อยมาลงคะแนนสามร้อย”

นายเลิศชาย ได้วิพากษ์วิจารณ์กรรมการชุดเก่าและการทำงานของกลุ่มออมทรัพย์ที่ไม่ยอมปล่อยเงินกู้ให้ชาวบ้านที่มีความเดือดร้อนจำเป็น ว่ามีการทำงานที่ไม่โปร่งใส ในส่วนของโรงน้ำ มีระบบการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพ และให้เหตุผลว่า ที่ไม่ร่วมงานกับกลุ่มออมทรัพย์ด้วยเหตุว่า

“ผมอยากช่วยนะ แต่ว่าเขาไม่ให้โอกาส เพราะว่าผมไม่ไปร่วมขบวนการม็อบที่กรุงเทพฯ เพราะว่าผมบอกตรง ๆ นะ ผมรักในหลวง ไปมันจะสร้างความแตกแยกให้กับสังคม จริงอยู่เราเลือกสิทธิเสรีภาพแต่ว่ามันจะไปกระทบกระเทือนถึงประเทศชาติ ถ้ารักในหลวงอย่าไปดีกว่า ถ้ารักพ่อรักแม่”

4) นายทวี รุนสูงเนิน

นายทวี รุนสูงเนิน เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2480 อาชีพพนักงานขับรถการรถไฟ เป็นประธานกรรมการชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543-2547 (2 สมัย) และเพิ่งพ้นตำแหน่งมาเมื่อมีการเลือกตั้งกรรมการชุมชนชุดใหม่ นายทวี รุนสูงเนิน เป็นประธานป้องกันและปราบปรามยาเสพติดอำเภอ (ป.ป.ส. อำเภอ) เป็นผู้มืบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาหายาเสพติดในชุมชนลับแล จนได้รับเหรียญเชิดชูเกียรติ เป็นกรรมการเลขาธิการสหภาพแรงงานรัฐวิสาหกิจการรถไฟ เป็นรุ่นพี่ของนายสมศักดิ์ โกศัยสุข ประธานสหภาพแรงงาน ฯ และนักเคลื่อนไหวสังคม นายทวี มีบทบาทสำคัญในการทำงานพัฒนา การแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ไม่เฉพาะแต่ในชุมชนลับแลเท่านั้น แต่ทำงานประสานกับชุมชนอื่น ๆ จนได้รับการยอมรับจากชุมชนต่าง ๆ ทั้งจากส่วนราชการ และนักการเมือง ในการอุทิศตนเข้ามาทำงานให้ชุมชน นายทวี เล่าว่า

“สมัยผมทำงานขับรถอยู่ วันพระ วันศีล เรายังอยู่กับรถ เห็นคนแก่ไปวัดเรายกมือสาธุ เราไม่เคยได้ทำบุญใส่บาตร เราไม่เคยอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ผมตั้งปณิธานเอาไว้ว่า ผมเกษียณออกมาตั้งหลักให้ครอบครัวผมพออยู่พอกินเสร็จแล้ว ผมอุทิศตนเพื่อส่วนรวม ผมต้องการได้ตามเป้าหมายที่ผมตั้งปณิธานไว้เลย ผมมาปฏิรูปที่อยู่ บ้านช่องผมทำแบบไร่นาสวนผสม ขุดบ่อเลี้ยง

ปลา เลี้ยงไก่ ทำสวนครัว ผมทำเป็นตัวอย่าง ไร่ นา สวน ผสมครบวงจร จนพี่น้องชุมชนต่าง ๆ เข้ามาดู จาก 19 จังหวัดภาคอีสาน ชาติอยู่ 2 - 3 ชุมชน นอกนั้นมาหมด เพราะเป็นชุมชนนำร่อง แม้กระทั่งต่างประเทศเกือบ 100 ประเทศที่มา มีชุดใหญ่มา 84 ประเทศ ผมได้รายชื่อไว้แค่ 75 ประเทศ ผมให้หัวหน้ากลุ่มเขาลงสมุดเยี่ยมเอาไว้ แบบว่ามาจากประเทศไหน”

นายทวี ให้ความเห็นต่อการทำงานและบทบาทของกลุ่มออมทรัพย์ ว่า มีส่วนช่วยชาวบ้านไม่เฉพาะแต่การออมทรัพย์ แต่ยังช่วยค้าประกันให้ชาวบ้าน เช่น กรณีจ่ายเงินค่าไฟฟ้าไม่ทันภายใน 7 วัน สามารถยืดเวลาเป็นภายใน 15 วัน เพราะการมีเครดิตการเงินที่ดีที่กลุ่มออมทรัพย์มีอยู่

“การบริหารการเงินของกลุ่มออมทรัพย์ เราแข่งพอสมควร 16 ชุมชน มีเหลืออยู่เฉพาะלבแลเท่านั้นที่บริหารเงินได้ถึง 90 เปอร์เซ็นต์ นอกนั้น ล้มลุกคลุกคลาน ตั้งแล้วตั้งอีก เปลี่ยนกรรมการแล้วเปลี่ยนอีก”

นายทวี ได้เล่าถึงการทำงานของเครือข่าย ๆ ว่า มีการประชุมร่วมกันทุกเดือน ในระหว่างชุมชน 15 แห่ง โดยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนสถานที่ที่ชุมชนไปตามชุมชนต่าง ๆ เนื้อหาการประชุม เป็นประเด็นเรื่องการออมทรัพย์ เรื่องที่อยู่อาศัย ฯลฯ ทุกชุมชนจะมีข้อมูลมาแลกเปลี่ยนกันเป็นประจำ

5) นายพงษ์ศักดิ์ สายวรรณ

นายพงษ์ศักดิ์ สายวรรณ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2509 เป็นคนภายนอกที่มาแต่งงานมีครอบครัวในชุมชนלבแล ได้ 10 ปีมาแล้ว ภรรยาขายขนมหวานอยู่ในโรงเรียนที่อำเภอวารินชำราบ เป็นอาสาสมัครมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (ม.อ.ส.) ปี พ.ศ. 2544 โดยที่ประชุมชาวบ้านเล็งเห็นชื่อให้มูลนิธิฯ พิจารณา หลังจากหมดวาระ ทำงานรวมกลุ่มชาวบ้านตั้งเป็นกลุ่มศึกษาพัฒนาตนเอง การเริ่มเข้ามาทำงานพัฒนา นายพงษ์ศักดิ์ เล่าว่า

“มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ไปตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เรียกประชุมชาวบ้าน ผมยังไม่ได้เข้าไปมีแต่ภรรยาไป ส่วนผมเองตอนนั้นมาอยู่ใหม่ ๆ แต่คงมีเพื่อน ๆ เพราะตัวผมเองเล่นกีตาร์เป็นเลยมีเพื่อนตั้งวงเหล้า พอช่วงหลัง ปัญหายาเสพติดในชุมชน และชุมชนלבแลถือเป็นพื้นที่ปัญหาอันดับหนึ่งของยาบ้า ชุมชนได้งบประมาณ ๒.๒.๕. มาซื้อเครื่องดนตรี ก็เอากลุ่มขึ้นมาเล่นดนตรี พาเยาวชนเล่น ชาวบ้านเข้ามาเล่น หลังจากนั้น มีวงในชุมชน พอดีช่วงนั้น มีประชุมสัญจรของสลัม 4 ภาค ถึงเวลามีคนมาดูงาน มีช่วงวัฒนธรรมสันตนาการ พิโอบาส พิสมนึก ชวนไปเล่นดนตรี ไปนั่งรอเล่น ช่วงรอได้ฟังเขาประชุมกัน ไปครั้งที่ 2 ได้ไปนั่งฟังประชุมอีก ฟังอยู่หลายรอบ คิดย้อนกลับไปทำไมในนี้เขาพูดอะไรกันเสร็จ เขาทำได้มันมีรูปธรรมขึ้นมา ที่เขาประชุมกัน มันก็เห็นว่าพูดแล้วทำ

ได้ ไม่ใช่พูดแล้วจบไป หลังจากนั้นมา พอไม่ไปเล่นดนตรีผมก็ไปร่วมประชุมของเครือข่ายชุมชนแออัด เครือข่าย สลัม 4 ภาค ไปกับพีสมนึก ไปร่วมด้วยกันติดตามจนคิดว่าเป็นสิ่งที่ชอบ เพราะไม่ได้พูดเฉย ๆ มันทำได้ด้วย พอไปเรื่อย ๆ เห็นว่าชาวบ้านอย่างเราทำอะไรได้ตั้งหลายอย่าง ไม่เหมือนสมัยก่อน เริ่มเข้ามาจากนั้น จัดกลุ่มเข้าเป็นตัวแทนชุมชน ไปร่วมประสานงาน ตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2541”

นายพงษ์ศักดิ์ เล่าถึง การทำงานเป็นอาสาสมัคร ม.อ.ส. ให้กับเครือข่ายชุมชนแออัดอุบล ว่า เครือข่าย มีบทบาทสำคัญในการช่วยชุมชนลับแล

“การรวมกลุ่มในเครือข่ายทำเป็นรูปขบวน เช่น การขอโครงการ จะขอรวมในนามเครือข่าย แล้วจัดสรรลงชุมชน หรือว่าการทำงานขอความร่วมมือต่าง ๆ จะทำในนามเครือข่าย เพื่อให้ดูมีพลัง บางทีการไปขอข้อมูลทางราชการ ต้องทำในนามเครือข่าย”

“ถ้าทำเป็นชุมชนเดี่ยวตลอด ๆ สุดท้ายเราคิดว่าทำเองได้ ทุกอย่าง ไม่มีเพื่อน แต่ในความเป็นจริงมันไม่ได้ ถ้าเราไม่มีเพื่อนลำบาก เช่น ในเครือข่าย บางครั้งเราใช้เครดิตเพื่อนจากชุมชนอื่นด้วยซ้ำ เช่น สมมติ เรื่องกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) เอาเงินลงมาให้ บางชุมชนทำไปแล้วไม่ได้เงินคืนเลย แต่บางชุมชนบริหารจัดการได้ดี ชุมชนนี้เป็นเครดิตให้กับเพื่อนได้ด้วย ว่า มีรูปแบบการบริหารจัดการที่มีคุณภาพได้ ขณะที่เราเสนอโครงการ เราพูดได้ว่าเราทำหลายอย่าง จุดอ่อน จุดแข็ง เอาไปแก้ปัญหากับชุมชนที่มีปัญหา สามารถเป็นแบบอย่างให้เพื่อนที่ล้มลงไปให้ลุกขึ้นมาใหม่”

อย่างไรก็ตาม การทำงานเครือข่ายยังมีข้อจำกัดอยู่มาก “ที่ผ่านมา คิดว่าประเมินดูแต่ก่อนมี 14 ชุมชน เริ่มลดลงเหลือ 6 ชุมชน ที่เกาะกลุ่มกันเหนียวแน่น ต้องใช้เวลา บางครั้งเขาผ่านอะไรหลายอย่าง เพราะประสบการณ์ของแต่ละคนไม่เหมือนกัน ชุมชนลับแล ชุมชนเกตุแก้ว ชุมชนหาดสมสุข ชุมชนหนองสระ ชุมชนแก้วแดง ชุมชนนิมิตร ที่ยังเกาะกลุ่มกันอยู่ ส่วนหนึ่งคือมีพื้นฐานจากชุมชน คือกลุ่มในชุมชนยังรวมตัวกันเข้มแข็ง มีกิจกรรมทำตลอด ยังนัดประชุมสม่ำเสมอ ยังเห็นความสำคัญของการรวมกลุ่ม และเป็นกลุ่มที่รู้ว่าตัวเองมีปัญหาเรื่องที่ดิน ส่วนที่หายไป เขาไม่คิดว่าที่ดินเป็นปัญหาของเขา”

นายพงษ์ศักดิ์ ยอมรับว่า เมื่อมาทุ่มเวลากการทำงานให้กับเครือข่าย ประสานงานภายนอกชุมชน ภายในชุมชนเองขาดคนทำงาน มีผลให้ชุมชนเริ่มมีปัญหาในการทำงานกลุ่ม

“คือคนทำงานในชุมชนเอง จัดบทบาทตัวเองไม่ถูก บางทีก็อยากออกไปข้างนอก บางทีเป็นผู้ประสานงานภายนอก แล้วในชุมชนก็ไม่มีคนทำงาน แต่ผมฟังดูว่ามันเป็นแนวคิด เวลาผมคุยว่าทำไมไม่ประสานในชุมชน แนวคิดของคนทำงานในชุมชนเขาบอกว่า ให้คนใหม่ได้เกิด ให้คน

ใหม่เข้ามาร่วม ซึ่งยังไม่ได้สร้างขบวนการ มันแค่อยาก บางทีเราให้คนที่ไม่รู้เรื่องมารับบทบาท มันก็ขยับไม่ได้ คือ เขาไม่ผ่านกระบวนการอะไรมาเลย คือความกล้า ยังไม่กล้า ยังไม่ผ่านกระบวนการสร้างความกล้ามา กล้าพูดกล้าคิด กล้าทำอะไรเหล่านี้ ยังไม่ผ่าน พอเราหวังว่าอยากให้เราทำ โดยเราเอนดูมให้เลย ให้ไปทำแล้วปล่อยให้ตัวเอง ทำให้มีปัญหา แต่ถ้าบังเอิญทำเรื่องนี้แล้วช่วยกันทำ มันค่อย ๆ สร้างเขาได้ในทางความจริง นี่เป็นเรื่องหนึ่งที่ผมว่า ผมเองออกมาข้างนอก และภายในไม่ค่อยได้ลงไป”

นายพงษ์ศักดิ์ ประเมินการทำงานกลุ่มออมทรัพย์ว่า “ผลงานมีเยอะ ถ้าดูจากชาวบ้านแล้ว การคิดกิจกรรมมีเยอะ เป็นรูปธรรม มีเยอะ เป็นวัตถุประสงค์เป็นอะไร เช่น ศูนย์เด็กเล็ก ถนนทางเท้า น้ำ ศูนย์กลุ่ม กลุ่มเด็กรักบ้าน ทุกอย่างแตกมาจากกลุ่มออมทรัพย์หมด ถือว่าเป็นผลงานของกลุ่ม และชาวบ้านให้การยอมรับ ระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องใหม่ ที่ชาวบ้านทำอะไรเองได้ คือความมั่นใจจริง จากเริ่มต้นไม่มีเลย ถ้าเห็นกันอยู่ทุกวัน มันจะเอาอะไรมาทำให้ชุมชนเจริญได้ แต่พอเราค่อย ๆ ทำ มาได้จริง การรวมกลุ่มดี แต่วิธีการทำงานความคิดเล็ก ไม่ได้เกิด มีอยู่ แต่เกิดน้อย เพราะว่าสมาธิเอง แต่ก่อนมีเยอะ ซึ่งมันเยอะในช่วงที่เราทำโครงการเอาเงินมาทำเป็นกองทุน แต่พอหลังจากเงินลงไป เป็นช่วงที่เงินหมุนกลับเข้ามาเป็นกองทุนอีก ช่วงนี้คนจะเริ่มออกไปเรื่อย ๆ และผมคิดว่าบางครั้งมันเป็นเรื่องของผลประโยชน์มากกว่าความเข้าใจ”

“ผมว่า เท่าที่ผ่านมา เราพูด หรือทำอะไรมันก็บรรทัดฐานเดียวกัน คือพูดกับคนทุกคน แต่ว่าทำไมคนส่วนหนึ่ง มีความเข้าใจมากกว่า มาจากฐานคิดของคนหรือเปล่า บางคนเข้ามาร่วมชั้นแข็ง อ่านหนังสือไม่ออกก็มี ผมว่าเป็นจากฐานคิด ตัวอย่างของผมครั้งแรกที่ผมเข้ามาทำงาน ประสพการณ์ในอดีตที่ได้เจอได้พบมา มันอาจเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนเข้าใจได้เร็วกว่า สิ่งที่ตัวเองประสบแล้วมาเจอแบบนี้ มันรู้สึกว้าว ไซ่ บางคนเรียนสูงแต่ไม่เข้าใจ ประสพการณ์ในอดีตมีส่วนสำคัญ ความรู้สึกไม่ใช่ เพราะคนอ่านหนังสือไม่ออก มีความเข้าใจ คนมีการศึกษาสูงไม่เข้าใจก็มี หรือว่าฐานะก็ไม่ใช่อีก ส่วนหนึ่งน่าจะไซ่ประสพการณ์ชีวิตของแต่ละคนที่มีส่วน”

หลังการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนชุดใหม่ มีแนวโน้มว่าจะมีปัญหาแตกแยกภายในชุมชน แบ่งชุมชนเป็นสองฝ่าย เพราะตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2541 เป็นต้นมา มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน และการแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย ขณะที่คณะกรรมการชุมชนชุดใหม่ ไม่ยอมรับการทำงานของมูลนิธิ ๙ ในเรื่องนี้ นายพงษ์ศักดิ์ ให้ทัศนะว่า “คิดว่ามีปัญหา ถ้าเกิดว่า กลุ่มเก่า กลุ่มใหม่ ไม่ยอมสร้างความร่วมมือกัน วันนี้มีปัญหาแน่ คือยังแบ่งว่า พวกเจ้า พวกข้า แต่ถ้าต่างคนต่างความคิดแล้วมาร่วมกัน คิดร่วมกันทำได้อีกก็เป็นประโยชน์ แต่ถ้าต่างคนต่างคิด มันร่วมกันไม่ได้ ผมว่ามีปัญหาแน่”

นายพงษ์ศักดิ์ วิเคราะห์การเมืองภายในชุมชนว่ามาจากการเมืองท้องถิ่น ที่ต้องการเข้ามาบีบบทบาทในการทำงานชุมชน

”ผมมองดูว่ากลุ่มของกรรมการใหม่เป็นกลุ่มของหัวคะแนน ฐานคะแนน (เป็นคนที่จะไปหาคะแนนให้ กับ ส.ส. ผู้เลือกตั้ง เช่น การเป็นตัวกลางในการจ่ายเงินซื้อเสียง) ซึ่ง กลุ่มกรรมการชุดเก่าเป็นกลุ่มที่เป็นหัวคะแนนน้อยมาก กลุ่มเก่าทำในแนวภาคประชาชน คือ มีกลุ่ม มีข้อมูล มีการศึกษา มีการวิเคราะห์ กลุ่มใหม่ยังไม่ผ่านกระบวนการแบบนี้ หรือว่าเขาไม่ได้คิดแบบที่เราคิด”

ผมคิดว่า ”แรงจูงใจ ของคณะกรรมการชุดใหม่ ที่มาสมัครแข่ง มันเป็นเรื่องของผลประโยชน์ทางการเมือง แต่ก่อน คนที่อยู่ในคณะกรรมการชุดใหม่ เขาเคยอยู่ในกลุ่มแล้วอยู่ในชุดกรรมการด้วย พอทำโครงการ ก็หวังจะได้เงิน เอมมาใช้สิทธิของกรรมการกู้เงินได้มาก ๆ แต่เขาผิดหวัง พอแยกตัวไป โจมตีตลอด ทำอะไร เขาคัดค้านตลอด หลังจากที่ออกไปแล้ว เขาไปรวมกลุ่มกับกลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยเรื่องเขาที่ กลุ่มที่สูญเสียการนำ การเคยเป็นหัวคะแนน แล้วซื้อเสียงได้ หลังรับเงินไปแล้ว เสียไม่ได้ตามที่คาด เช่น การเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมา ส.ท. ส.จ. ส.ส. ส.ว มีทุกอย่าง จ่ายเงินไป 200 อาจไม่ได้ 200 คะแนนตามที่คาด ทำให้ฐานเขาเสีย ผมคิดว่าเป็นชุดผลประโยชน์ต้องดูต่อไป ว่าเขามาเป็นกรรมการชุมชนแล้ว จะคุมคะแนนได้ เพราะการที่จะบอกเหมือนกับที่ ส.ส เองบประมาณมาทำสะพานแล้ว ชาวบ้านคิดว่าเป็นของ ส.ส. ทำอะไรแบบนี้ ถ้ากรรมการมีเจตนาไปรับใช้การเมือง มันต้องนำพาชาวบ้านไปเรื่องนั้นอยู่ดี ซึ่งถ้ากรรมการชัดเจนเราชุมชนชาวบ้านเป็นใหญ่ ต้องฟังชาวบ้าน ถ้ากรรมการคิดว่า ชาวบ้านอย่างเราทำอะไรไม่ได้ มันต้องมีเจ้านายเท่านั้นที่ทำได้ รอดู ถ้าเป็นไปตามที่วิเคราะห์ ผมว่าก็จะดี เพราะที่สุ่มมันจะได้เห็นทั้ง 2 ด้านว่า หลังจากที่เราช่วยกันทำเอง ได้เห็น ได้ร่วมมาแล้ว 5 - 6 ปี ในแบบชาวบ้านทำกันเองกับชุดใหม่ชัดเจนในอีกซีกหนึ่ง ชาวบ้านได้ชัดเจนว่า อย่างน้อยได้ผ่านอะไรมาเยอะแล้ว คงเห็นได้ คงไม่เหมือนเดิมกับสมัยก่อนที่ไม่มีกระบวนการเลยในชุมชน”

6) นายสมนึก วงศ์ทะเล

นายสมนึก วงศ์ทะเล เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2503 เป็นชาวชุมชนลับแลโดยกำเนิด เป็นกรรมการกองทุนหมู่บ้านละล้าน กลุ่มออมทรัพย์ เป็นกรรมการกลุ่มโรงน้ำดื่ม เป็นผู้นำในกลุ่มโรงกลั่นน้ำ “นางหงส์” บทบาทภายนอกชุมชน เป็นกรรมการติดตามงานของแผนพัฒนาจังหวัดของจังหวัดอุบลราชธานี (คณะทำงานยุทธศาสตร์จังหวัดอุบลราชธานี) รับผิดชอบการวางแผนผังของพื้นที่ การให้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ในเขตจังหวัดอุบลราชธานีกับองค์กรต่าง ๆ และชุมชนที่ไปเจอกับแผนพัฒนา โดยองค์กรท้องถิ่น เทศบาล เป็นผู้เสนอชื่อให้เป็นตัวแทนไปร่วมทำงานกับจังหวัด

มีผู้แทนจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน นายสมนึก ได้รับเลือกเป็นตัวแทนของ 28 ชุมชน ในเขตอุบลราชธานี ทำหน้าที่ช่วยผลักดันกรองข้อมูลที่รวบรวมเข้าไปเป็นผังเมืองในปี พ.ศ. 2547 ทำให้เกิดแผนพัฒนาผังเมืองรวมขึ้น แล้วนำข้อมูลแผนพัฒนามาเพื่อให้ชุมชนได้รับทราบข่าวสารข้อมูล และปรับสภาพชุมชนของตนเองในการพัฒนา ทั้งนี้ กระบวนการทำข้อมูลนี้ได้ผ่านการรับฟังความเห็นจากชาวบ้านแล้ว

นายสมนึก เล่าถึงแรงจูงใจในการเข้ามาทำงานให้ชุมชนว่า ต้องการเข้ามาแก้ปัญหา ยาเสพติด “พวกที่ชักนำผม คือ ยาเสพติด คือ เรื่องให้เขามาดูถูกศักดิ์ศรีของตัวเองไม่ได้ นี่เป็นเรื่องเป็นตัวชักนำ และ อีกเรื่องผมฝังรกรากอยู่ที่นี้ ผมเกิดที่ชุมชนบ้านลับแลโดยตรง และอธิษฐานไว้ว่า ต้องการตอบแทนบุญคุณที่ดิน และไม่คาดหวังว่าให้เต็มร้อย ขอให้ได้ทำให้เกิดเป็นรูปธรรมแล้ว”

นายสมนึก เปรียบการพัฒนาชุมชนที่ผ่านมา ว่า “แต่ก่อน ข้อมูลข่าวสารเราไม่รู้ คือเขาพูดอะไร เราเชื่อหมด คือเขามาช่วยแล้ว คือ หัวคะแนน เขาเอาเสาไฟฟ้ามาให้ต้นหนึ่ง ก็ว่าเขามาช่วยแล้ว แต่เขาเอาไปเยอะกว่านั้น ไม่มีใครพูด นี่คือ เราอยากให้เป็นน้องชาวลับแลให้เขาคิดเรื่องนี้ด้วย คือ ไม่ว่าจะเกิดแผนพัฒนา จังหวัดอุบลราชธานี การพัฒนาแต่ละสิ่ง แต่ละที่ นี่เป็นเรื่องหนึ่งที่ชาวบ้านไม่รู้ ยังผูกติดกับการขอเฉพาะคนกลุ่มนี้มา ปลุกฝังให้พี่น้อง กลับไปสู่วังวนเก่าอีก”

ความเห็นต่อคณะกรรมการชุมชนชุดใหม่ นายสมนึกมองว่า “สิ่งที่เราอาจจะให้พี่น้องเรียนรู้เอง คือ เราไม่คัดค้านกรรมการใหม่ เรามีแต่ส่งเสริมเพื่อให้เขาดูว่าศักยภาพกรรมการเก่ากับใหม่ คืออะไร ระวังที่เป็นหัวคะแนนนักการเมือง กับ กลุ่มที่เกิดจากธรรมชาติ นี่ถือเป็นตัวชี้วัด และขังน้ำหนัก แต่กลุ่มของเรา จะทำงานไปตามนโยบายของเรา จะให้เราไปเผา หรือโจมตีเหมือนเขาทำกับเรา พวกเราจะไม่ทำ”

นายสมนึก เห็นว่า เครือข่ายชุมชนแออัด มีบทบาทสำคัญ ต่อการพัฒนาชุมชนลับแล เป็นเวทีทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน

“ตัวนี้เป็นหลักของชุมชนลับแล ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ การประสานงานกับทุกหน่วยงาน คือ บทบาทตกอยู่เครือข่ายหมด แนวความคิดการพัฒนาต่าง ๆ เกิดจากเราไปดูฟังความสมดุลงต่าง ๆ ของพี่น้องแต่ละชุมชนที่มีภูมิปัญญา ตอนเริ่มก่อตั้งใหม่มี 4 ชุมชน มีลับแล วัดใต้ ท่าวังแดง เกตุแก้ว 4 ชุมชนในการนำร่องสร้างกระบวนการ พอได้งบประมาณSIFมาก่อนหนึ่งทำเรื่องสิ่งแวดล้อม เอาเกตุแก้วเป็นเป้าหมาย เป็นพื้นที่มีคนเก็บขยะ เกิดโครงการ เอาเงินSIFมาใช้ก่อนหนึ่ง แส่นแปด เงินก้อนแรกที่เราได้ลงมา สร้างกลไกในการพัฒนา”

“ตั้งแต่เกิดมามีเครือข่าย เราได้ทำเรื่องรณรงค์ งานสิ่งแวดล้อมโลก งานการเลือกตั้ง เราทำกลายเป็นกระบวนการพี่น้องที่มีปัญหาคล้าย ๆ กับลับแล คล้าย ๆ ปัญหาเกตุแก้ว คล้าย ๆ

วัดใต้ คล้ายกับท่าวังแดง พวกเราส่วนมากจะอยู่ในพื้นที่รัฐ ไม่ว่าจะป็นราชพัสดุ ที่เอกชน ที่รถไฟ เราได้มาร่วมกัน ได้มาปี พ.ศ. 2547 เป็นปีที่เรามีระบบโครงสร้างคณะกรรมการทำงานเปิดโลกแห่ง การพัฒนาของพวกเรา คือ ลับแลเป็นประเด็นแรกที่เกี่ยวข้องที่อยู่อาศัยของรถไฟ ได้ขึ้นไปร่วมกับพี่น้องสลัม 4 ภาค เพื่อหาทางออก พวกมติบอร์ดรถไฟ แล้วรัฐมนตรีคมนาคมสมัยนั้น มีการเข้า เจรจาพูดคุยเพื่อผลักดันให้การรถไฟเปลี่ยนแนวความคิดจากให้ที่ดินลับแลเป็นที่ดินของนายทุน โดยไม่ยอมมองดูว่าชุมชนเกิดมาเท่าไร เกิดขบวนการพัฒนาเพื่อเป็นตัวชี้วัด หน่วยงานรัฐทุก หน่วย ถ้าจะพูดแล้วถือเป็นเรื่องต่อรองอยู่ในพื้นที่ และเป็นคนที่ทำคุณประโยชน์ ให้กับที่ดินผืน น้อย ไม่ใช่ว่าจะอยู่แบบเปล่า ๆ โดยที่ไม่หยิบไม่จับต้องอะไร นี่เป็นเรื่องหนึ่งที่เครือข่าย มาร่วมกัน คิด และเกิดกลไกกลุ่มออมทรัพย์ แต่ละชุมชนขึ้น เป็นการแลกเปลี่ยนเพื่อแก้ปัญหา“

การทำงานเครือข่าย ทำให้ผลงานของชุมชนลับแลเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวาง กลายเป็นพื้นที่ที่คนมาเรียนรู้ มาดูงาน จนได้รับการก่อตั้งเป็นมหาวิทยาลัยชุมชน เมื่อวันที่ 10 มกราคม 2544 มีงานศึกษาวิจัยของมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี กับมหาวิทยาลัยราชภัฏ อุบลราชธานี และมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประกอบกับ ในปี พ.ศ. 2548 รัฐบาลมีนโยบายให้ นักศึกษาทุกคน ต้องเรียนรู้ในพื้นที่ 3 ชุมชน ชุมชนลับแลจึงเป็นที่ที่มีนักศึกษาเข้ามาศึกษา เรียนรู้ โดยนักศึกษาต้องมาพักอาศัยอยู่ในชุมชน 3 เดือน ตามโครงการของมหาวิทยาลัย เพื่อ ศึกษาการผลิตของเศรษฐกิจชุมชน ศึกษาภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชน เป็นการศึกษแลกเปลี่ยน ความรู้ระหว่างชาวบ้านกับนักศึกษา ด้วยหวังว่าจะเกิดประกายความคิดนำไปสู่การทำแผนพัฒนา ชุมชน การจัดทำโครงการวิสาหกิจ ของชุมชนเองในอนาคต การอนุรักษ์ระบบนิเวศน์ และ สิ่งแวดล้อมในชุมชน

นายสมนึก มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาตนเอง และให้ ความสำคัญกับการพัฒนาคน เป็นเบื้องต้น

“การพัฒนาคน ต้องใช้เวลา ช่วงนี้เป็นช่วงเร่งรัด ต้องเร่งรัดเรื่องเศรษฐกิจ สิ่งที่จะ ปลุกสำนึก คือ ทำยังไงเงินถึงจะอยู่กับเราไปชั่วลูกชั่วหลาน ต่อไปไม่ว่าจะมาสร้างแค่อาชีพ ไม่ใช่จะมาปลดปล่อยแค่นั้นนอกระบบ ต่อไปต้องมีการศึกษาลูกหลาน โดยที่เราไม่ต้องมารอ บประมาณจากนโยบายรัฐ เรื่องสวัสดิการ ถ้าเกิดมีคนจนในชุมชน จนข้าวสารรอกหม้อไม่มี เรา จะช่วยเขาในลักษณะไหน จะมีการเรียไรเงินให้เขา จัดกองทุน ให้เขา นี่คือ ผมจุดประเด็นให้ คณะกรรมการประสานกันต่อ มันเกิดเป็นรูปธรรมหลาย ๆ เรื่อง และ เรื่องการลงวาระครอบครัว ของคนด้อยโอกาส มันจะต่อเนื่องกับศูนย์เด็กเล็ก เราจะทำลักษณะไหนออกมา ผมเคยชี้เกี่ยวกับ เรื่องการเลี้ยงปลา คือ น้ำของเราเป็นน้ำนิ่ง เราจะปรับสภาพหาปลามาเลี้ยงให้เป็นรายได้เสริมกับ

พี่น้องต่อไปในอนาคต คือ ปลาอะไรให้พี่น้องคิดออกมาด้วย ไม่ใช่เลี้ยงไม่ได้ก็ไม่เลี้ยง คือ ผมกระตุ้นอยู่ตลอดเวลา และแผนปี พ.ศ. 2548 ผมคิดว่า อาจได้เห็นกระชังปลา แต่ไม่รู้ว่าจะปลาอะไรที่อยู่กับสภาพน้ำที่แข่งกันได้ แต่ตอนนี้ผมมองเศรษฐกิจ ตัวนี้คือ ปลาตุ๊ก นี่คือเรื่องหนึ่งที่จะสร้างขบวนการให้กับชาวบ้าน“

7) นายชาน อุทาจันทร์

นายชาน อุทาจันทร์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. 2477 เป็นคนชุมชนลับแลตั้งแต่เกิด ก่อนหน้านั้นทำงานให้การรถไฟ เทศบาล เป็น อสม. คนแรกของชุมชน เป็นกรรมการชุมชน 2 รุ่นแรก เป็นหัวหน้าคณะใหญ่ให้นักการเมืองทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพราะนายชานและพี่น้องได้รับความช่วยเหลือเกื้อกูลจากนักการเมือง ทำให้ผูกพันคลุกคลีกับนักการเมืองมาโดยตลอด เคยช่วยหาเสียงให้นายสุพล ฟองงาม ในเขตชุมชน และนอกชุมชน เช่น หนองหิน หนองไผ่ ลำโรง นายชานเล่าว่า“เขาไม่ได้ช่วย ขนาดค่าโทรศัพท์ผมหมดเขาบอกให้ขึ้นไปเอา ผมไม่ได้ไปเอาเลย แต่เมื่อลูกผมบอกตกงาน เขาช่วยฝากทำงานให้ลูกผม 2 - 3 คน เขาฝากทำงานให้ เขาช่วยเป็นบางอย่าง อย่างที่บ้านน้ำแข็งไม่มี เต็นท์ไม่มีจัดงาน ให้ไปเอา ถ้าบอกว่ามาจากชุมชนลับแลแล้ว ขออะไรได้หมด” ปัจจุบัน นายชานไม่รับเป็นหัวหน้าคณะแจกเงินให้ชาวบ้านแล้ว และหากนักการเมืองประสงค์จะแจก นายชานเสนอให้แจกเป็นของใช้ประโยชน์ส่วนรวมและให้ถามที่ประชุมชาวบ้านก่อนว่าต้องการอะไร

นายชาน ได้เล่าให้ฟังถึงประสบการณ์การถูกไล่ที่ในอดีตที่ผ่านมาว่า การมาอยู่รวมกันของชุมชนช่วงแรก เริ่มจากบ้าน 5 หลัง ต่อมา เมื่อมีกรรมกรมาทำงานให้รถไฟมากขึ้น ปลูกบ้านอยู่เรียงเป็นแถว มีรั้วไม้ไผ่ตลอดแนว ให้เฉพาะผู้ที่เป็นกรรมกรของการรถไฟอยู่อาศัยได้เท่านั้น ต่อมา มีการทำสัญญาเช่า ผู้ที่ทำงานรถไฟ เสีย 1 บาท ถ้าไม่ใช่ เสีย 2 บาท อยู่มาไม่นาน ถูกขอรื้อบ้านออกอีก เสียเงินไป 2,000 บาท ครั้งที่สอง มีนายทุนจะมาเอาที่ดินไปทำรีสอร์ท การรถไฟมาไล่ชาวบ้านออกอีก ครั้งนี้ เครือข่ายชุมชนแออัดอุบล ได้เข้ามามีบทบาท จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อใช้เป็นพื้นที่ในการรวมกลุ่มชาวบ้าน ต่อรองกับการรถไฟ เครือข่ายฯ ได้ประสานงานให้การเคหะแห่งชาติมาเป็นตัวกลางรับภาระทางการเงิน เป็นผู้จ่ายค่าเช่าทั้งชุมชนให้การรถไฟ ทั้งนี้ เพราะการรถไฟ มีปัญหาทางการเงิน รัฐบาลลดงบประมาณสนับสนุนการรถไฟ และให้ชาวบ้านในชุมชนจ่ายค่าเช่ากับการเคหะแห่งชาติ ขณะนี้อยู่ในระหว่างการสำรวจ และการกำหนดอัตราค่าเช่าที่ให้การรถไฟต้องกำหนดขึ้น

นายชาน ได้เล่าถึงการทำงานชุมชนว่า พยายามรวมกลุ่มชาวบ้านทำงานหารายได้เสริม เพราะชาวบ้านหลายคนมีความสามารถในการทำงานหลายอย่าง เช่น ไข่เค็ม ผ้าพันคอ สฉิ่ง

เหล่า ฯลฯ แต่มีปัญหาการตลาด ไม่มีรายได้เป็นเงินใช้วันต่อวัน ทำให้ทำไปไม่ได้ และบางครั้ง มีหน่วยนอกเข้ามาควบคุม จึงต้องเลิกไป

“ผมยุบศูนย์ส่งเสริมอาชีพ ทั้งที่แต่ก่อนผมพาทำเงินวันหนึ่งไม่ใช่น้อย ๆ ยุบเพราะหน่วยราชการมาควบคุมผม ผมไม่ชอบ เขาว่าเงินที่เขาเอามาให้ เขาว่าเป็นทุนของเขา อย่างทอผ้าขาวม้า เก็บไปแล้วหมด เขาบอกให้รอเงินปันผล 6 เดือนครั้ง ผมบอกเขาต้องกินข้าวทุกวัน อย่างน้อย 15 วัน หรือ 1 เดือน ให้เงินปันผลเขา เขาบอกไม่ได้ต้อง 6 เดือนตามระเบียบ ผมบอกเลิกกลับบ้านไม่ทำ ทำรถเข็นขาย 10 คันหมื่นห้า คันละ 1,500 บาท แคร่ไม้ไผ่ตัวละ 450 บาท ทำ 10 กว่าตัวส่งจนไม่หวาดไม่ไหว ตลาดผมก็ทำให้เขาไปแล้ว แต่เงินเขาเอาไปเก็บ คนทำไม่มีกำลังใจทำ ผมบอกราชการมาดูแลเมื่อไหร่ผมจะไม่ทำ”

นายชาน เล่าว่า ในส่วนของนักรการเมือง จะช่วยนักรการเมืองหาเสียงเฉพาะนักรการเมืองที่ช่วยชาวบ้าน เป็นนักรการเมืองที่ใจกว้าง และติดดิน พี่น้องเข้าไปหาได้ “ถ้าคุณเล่นการเมืองไม่ไปคุยกับชาวบ้านจบเลย ถ้าชาวบ้านเดือดร้อนชาวบ้านไม่ไปหา ส.ส. เขามาหาผม ถ้าผมมาหาคุณ คุณปฏิเสธ ผมเสียใจ เหน้ันแหละ ผมต้องการเท่านั้นเรื่องเงินเรื่องทองไม่สน เรื่องช่วยชาวบ้านได้พอ” นายชานยอมรับว่า แม้จะช่วยนักรการเมืองให้ได้รับเลือกตั้ง แต่ไม่สามารถทำให้นักรการเมืองมาช่วยผลักดันเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนโยบายไปตามทางที่ชาวบ้านต้องการได้ เพราะแม้แต่ส.ส. เองต้องอาศัยให้ชาวบ้านรวมกลุ่ม ถ้าชาวบ้านไม่รวมกลุ่มเข้าชื่อ ส.ส. ไม่สามารถช่วยอะไรได้

8.3.2 การรวมกลุ่มในขบวนการประชาสังคมชุมชนลับแล

1) กลุ่มออมทรัพย์ชุมชนลับแล

ช่วงปลายปี พ.ศ. 2540 มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ได้เข้ามาทำงานและพบสภาพปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนลับแล เช่น ปัญหายาเสพติด ปัญหาเด็กด้อยการศึกษา ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาที่อยู่อาศัย จึงได้ปรึกษาหารือกับชาวบ้าน 24 ราย และเห็นว่าการรวมกลุ่มออมทรัพย์จะเป็นเวทีรวมกลุ่มชาวบ้านในการมาช่วยกันแก้ปัญหาอื่น ๆ จึงได้จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เมื่อเดือนมีนาคม 2541

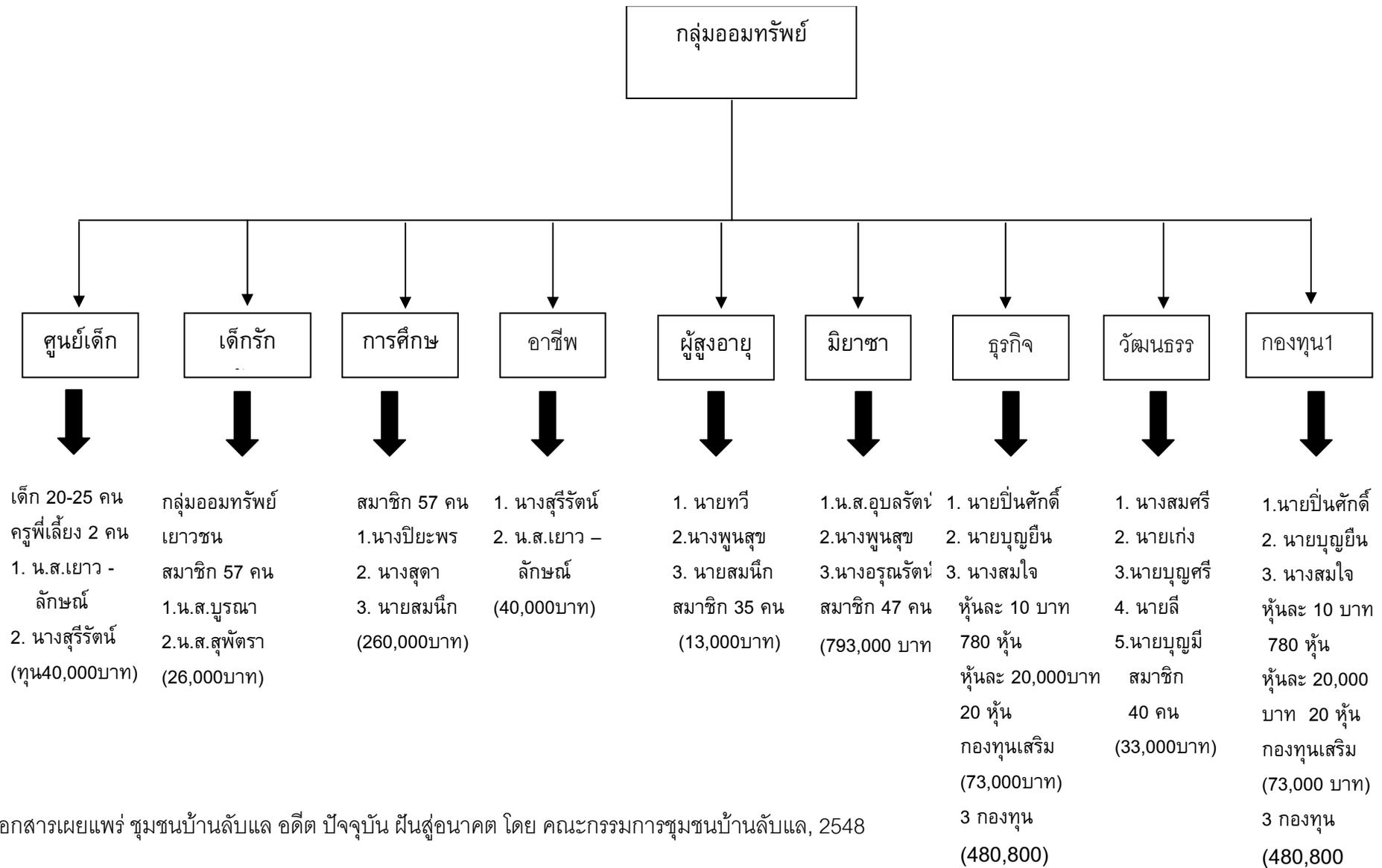
นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 ชุมชนลับแล ได้ร่วมกันทำกิจกรรมพัฒนาชุมชนมา โดยจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเด็กรับบ้าน จัดอบรมบัญชีกลุ่มออมทรัพย์ จัดศึกษาดูงาน สัมมนา ประชุม ฯลฯ

ในการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ มีการกำหนดข้อบังคับของกลุ่มออมทรัพย์ คือ ให้ผู้เป็นสมาชิกจ่ายเงินสะสมเดือนละ 100 บาท สมาชิกที่ขาดส่ง จะมีช่วงเวลาตัดผ่อนให้ประมาณ 3 เดือน ถ้ายังขาดส่งอีก จะหมดสภาพความเป็นสมาชิก ถ้าสะสมครบ 6 เดือนแรก จะไม่ได้เงินคืน ถ้าสะสมมาครบเป็นปี จะได้รับเงินสะสมคืนแต่ไม่มีดอกเบี่ยให้ หรือกรณีลาออก จะได้รับเงินสะสมคืน แต่ไม่ได้รับดอกเบี่ยเช่นกัน มีการให้บริการสมาชิกในการกู้ อัตราดอกเบี่ยร้อยละ 3 บาทต่อเดือน มีกู้ฉุกเฉิน กู้สามัญ ปัจจุบัน (ปี พ.ศ. 2547) มีเงินออมทรัพย์ ประมาณ 600,000 บาท หมุนเวียนภายในกลุ่มให้สมาชิกทำการกู้ยืม ซึ่งกู้ยืมได้คนละไม่เกิน 20,000 บาท ผ่อนชำระเงินคืนภายใน 1 ปี พร้อมทั้งเงินต้น-ดอกเบี่ย สมาชิกคืนเงินครบหมดแล้ว จึงสามารถกู้ยืมต่อไปอีก สมาชิกร้อยละ 90 คืนเงินกู้ ไม่ค่อยมีปัญหา เหตุผลที่สมาชิกให้ความร่วมมือดี เพราะสมาชิกมีความเข้าใจว่า เมื่อคืนเงินแล้ว จะมีเงินกลับมาให้กู้ใหม่ และดอกเบี่ยถูก และยังเกรงว่าถ้าขาดจากการเป็นสมาชิก เมื่อมีปัญหาจะไม่มีที่พึ่ง ประโยชน์ที่สมาชิกได้จากกลุ่มออมทรัพย์ คือ ทำให้สามารถปลดหนี้ได้ โดยเฉพาะจากหนี้ในระบบที่มีดอกเบี่ยแพงกว่ามาก หรือการกู้เพื่อการศึกษา นอกจากนี้ ยังส่งเสริมการกู้เพื่อทำกิจกรรมกลุ่ม ดูแผนภูมิที่ 8.1

ในชุมชนลับแลมี 349 ครัวเรือน หรือ 264 หลังคา ปัจจุบัน กลุ่มออมทรัพย์มีสมาชิก 160 คนหรือประมาณ 100 ครัวเรือน สมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนเก่าแก่ เนื่องจากเป็นชุมชนที่ไม่ค่อยมีคนนอกมาอยู่หรือมาอยู่น้อย ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย คือ เป็นคนที่เกิดที่นี่และไปได้แฟนมาอยู่เป็นครอบครัวขยาย ในจำนวน 160 คนนี้ เป็นแกนนำสำคัญสัก 40 – 50 คนที่ทำกิจกรรมร่วมกันเป็นประจำ ที่เข้มข้นจริง ๆ มีจำนวนประมาณ 35 – 40 คน แต่ถ้ามีกิจกรรมสามารถเชิญให้ชาวบ้านมาร่วมได้เป็นร้อยคน ชาวชุมชนลับแลเคยเข้าไปร่วมกิจกรรมเรื่องที่ดินในกรุงเทพมหานคร โดยชาวบ้านช่วยกันเรียรายค่าใช้จ่ายในการเดินทางไป ขณะที่ในการเดินทางกลับ รัฐบาลช่วยนำส่งกลับทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายถึง 2 ครั้ง

แผนภูมิที่ 8.1
การให้กู้เงินเพื่อกิจกรรมกลุ่ม

434

ที่มา: เอกสารเผยแพร่ ชุมชนบ้านดัดแล อดีต ปัจจุบัน ฝันสู่อนาคต โดย คณะกรรมการชุมชนบ้านดัดแล, 2548

2) มหาวิทยาลัยชุมชน

ชุมชนลับแลมีประวัติการแพร่ระบาดของยาเสพติดติดหมักหมมมานานหลายปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2538 เป็นต้นมา และมาระบาดหนักเมื่อปี พ.ศ.2539 ถึง ปี พ.ศ. 2541 จนเรียกได้ว่าชุมชนลับแลกลายเป็นพื้นที่สีแดง ต่อมา ปี พ.ศ. 2542 หน่วยงานรัฐได้มีการปราบปรามกันอย่างจริงจัง การแพร่ระบาดจึงลดลงไปบ้าง แต่ยังคงมีการค้าการเสพกันอยู่ แต่ค่อยๆ เบาลงเรื่อยๆ ในปี พ.ศ.2543 ได้มีหน่วยงานของตำรวจมวลชนสัมพันธ์ของ สภอ.วารินชำราบ เข้ามาเปิดการอบรมเกี่ยวกับเรื่องพิษภัยของยาเสพติดในชุมชนหลายครั้ง ทำให้เหตุการณ์อันเลวร้ายลดน้อยลงอีกระดับหนึ่ง จนในปี พ.ศ.2544 ได้มีหน่วยงานของคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ (ป.ป.ส.) มีศูนย์อำนวยการอยู่ที่จังหวัดขอนแก่น รับผิดชอบในพื้นที่ 19 จังหวัดอีสาน เกี่ยวกับการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ให้เจ้าหน้าที่มาประสานงานส่งคนชุมชนลับแลเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย ป.ป.ส. เทศบาลเมืองวารินชำราบ ชุมชนได้ให้นายทวิ รุนสูงเนิน ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นประธานชุมชนลับแลในขณะนั้น เข้าร่วมเป็นสมาชิก ป.ป.ส. นายทวิ รุนสูงเนิน ได้เข้าร่วมประชุมกับสมาชิก ที่ศูนย์ประสานงานเครือข่ายเทศบาลเมืองวารินชำราบ ในการประชุมครั้งนั้น ได้มีการโหวตเสียงแต่งตั้งประธานเครือข่ายโดยนายทวิ รุนสูงเนิน ได้รับเสียงโหวตในที่ประชุมเป็นเอกฉันท์ให้ดำรงตำแหน่งประธาน ป.ป.ส. เครือข่ายเทศบาลเมืองวารินชำราบ นายทวิ รุนสูงเนิน ได้เข้าร่วมประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดกับบรรดาผู้นำหมู่บ้านและชุมชนในเครือข่าย ป.ป.ส. 19 จังหวัด ภาคอีสาน ที่ศูนย์อำนวยการจังหวัดขอนแก่น และที่มหาวิทยาลัยขอนแก่นหลายครั้ง จากการประชุม นายทวิ รุนสูงเนิน ได้นำเอาข้อมูลต่างๆ ที่ได้รับมาดำเนินการปรับปรุงชุมชนของตนเอง จัดประชุมสัมมนาประชาชนในชุมชนลับแล ให้ร่วมมือร่วมใจกันป้องกันและปราบปรามสิ่งเสพติดทั้งหลายให้หมดไปจากชุมชนของตนเอง และให้ช่วยกันดูแลลูกหลานในชุมชนลับแลให้ห่างไกลจากสิ่งเสพติดทั้งหลาย นายทวิ รุนสูงเนิน ได้คิดทำโครงการจัดกิจกรรมให้กับเยาวชน โดยของบประมาณจาก ป.ป.ส. ให้สนับสนุนด้านอุปกรณ์กีฬาต่าง ๆ พร้อมกันนั้นได้รวมกลุ่มเยาวชน จัดตั้งทีมกีฬาฟุตบอล วอลเลย์บอล ตะกร้อ ขึ้นในชุมชน หลังจากได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์กีฬา ได้ทำการฝึกซ้อมจน สามารถส่งทีมฟุตบอลออกแข่งขัน เชื่อมความสามัคคีกับหลาย ๆ หน่วยงาน จนมีชื่อเสียงทำให้ชุมชนลับแลเป็นที่รู้จักไปทั่วทั้งจังหวัด อุบลราชธานี นอกจากได้ชักชวนให้เยาวชนหันมาเล่นกีฬาแล้ว ยังได้มีการจัดอบรมกลุ่มเยาวชนให้รู้จักการเดินเวรยาม และการป้องกันยาเสพติดที่จะเข้ามาระบาดในชุมชน และฝึกให้รู้จักวิธีป้องกันตัวอีกด้วย

ผลจากการทำงานอย่างต่อเนื่องในการรณรงค์ปราบปรามยาเสพติดในชุมชน ทำให้ชุมชนลับแลได้รับการยอมรับเป็นชุมชนเข้มแข็ง เป็นชุมชนนำร่องของอำเภอวารินชำราบ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ 2544 ชุมชนบ้านลับแล ได้รับการสถาปนาโดยเป็นมหาวิทยาลัยชุมชน เป็นชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้การพัฒนาชุมชนให้ปลอดภัยเสพติดทุกประเภท

3) กลุ่มผลิตน้ำดื่ม โรงน้ำดื่ม “นางหงส์”

โรงน้ำดื่ม “นางหงส์” เป็นโครงการธุรกิจชุมชน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ พื้นฟูวิถีชีวิตยกระดับรายได้ให้ชุมชน เริ่มดำเนินการเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2546 โดยมี นายสมนึก วงศ์ทะเล เป็นประธานกลุ่ม ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการกระตุ้นเศรษฐกิจ เทศบาลเมืองวารินชำราบ 266,190 บาท กองทุนเงินล้าน 600,000 บาท กองทุนการศึกษา 20,000 บาท กองทุนเด็กรักบ้าน 10,000 บาท กองทุนผู้สูงอายุ 13,000 บาท สมาชิกทั่วไป 34 รายหุ้นละ 10 บาท 7,800 บาท รวมทั้งสิ้น 926,990 บาท โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างงาน สร้างอาชีพในชุมชน ให้ชุมชนพึ่งตนเอง และได้เรียนรู้การจัดการบริหาร การตลาด ปัจจุบัน โรงน้ำผลิตน้ำใส่ขวดขายโดยเฉลี่ยจำนวน 2,500 ลิตร ต่อวัน ปัญหาข้อครหาที่ชุมชนวิพากษ์วิจารณ์โรงน้ำ คือ การทำธุรกิจแบบครอบครัว และความไม่โปร่งใสในทางการเงิน

นายสมนึก วงศ์ทะเล ได้เล่าถึงปัญหาการทำโรงน้ำ ว่า “โรงน้ำเป็นตัวเดียวกันเป็นธุรกิจเกิดจากกลุ่มออมทรัพย์ ต้องทำเงื่อนไขให้อยู่ในหลักการเดียวกันกับกลุ่มออมทรัพย์ สิ่งที่น่าเสียดายที่สุดคือ เรื่องการทำธุรกิจ คือ ปีแรกกลุ่มเราจะผ่อนปรนในเรื่องปลอดหนี้ ทั้งต้นทั้งดอก (ดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี) ปี 2547 เป็นปีทดลองเรียนรู้ ลูกหลานในชุมชน ซึ่งมีประสบการณ์เคยเป็นลูกจ้างในโรงน้ำแข็ง มาเป็นลูกจ้างอยู่โรงน้ำ เอาจมาผสมกันกับคนกลุ่มหนึ่งที่ใช้แรงงานอย่างเดียว ปัญญาไม่เคยใช้ เวลามีปัญหาเคยเจอ ก็จับคน 2 กลุ่มนั้นมา คอยกัน วิเคราะห์ว่าวันนี้เจอปัญหาอะไรมา จะแก้ปัญหายังนี้จะแก้ยังไง คือเป็นการเรียนรู้ใน 12 เดือน ต้นปี 2546 ถึง มกราคม 2547 หลังจากนั้นต่อไปจะเข้าสู่ระบบ ปัญหา คือ หาคนทำงานเพื่อส่วนรวมมันหายาก คือจุดหนึ่งที่ธุรกิจชุมชนลับแลเจอมา การบริหารจัดการของเรา ยังขาดบุคคลที่มีแนวคิดเสียสละ ในส่วนนี้ คือ เรื่องที่เรากำลังทำ และกำลังหาอยู่ มันยังหาไม่ได้ และอีกส่วนหนึ่งคือสร้างกระบวนการจิตสำนึกว่า โรงน้ำโรงนี้ ไม่ใช่ของผมนคนเดียว คือ ผมมีหน้าที่มาสร้างกลไกให้แต่ละวันใครมาอยู่ตรงนี้ ใครเหยียบเข้าไปในโรงน้ำ ทำให้คิดว่าเป็นของคนนั้น แต่ขบวนการนี้ยังไม่เกิด พี่น้องยังติดเรื่องความจริงไม่พุดกัน คือ ติดแบบรูจะไม่ไซ้ แต่อยากจะพุด นี่คือ ปัญหาหนึ่งที่ทางโรงน้ำเจอ และ เป็นคนขี้ลืมเร็ว คือ ขบวนการสร้างให้มีการเรียนรู้ แต่พี่น้องลืม ตามอย่างเดียวกันว่า จะปันผลวันไหน ไม่ยอมรับหลักการที่เราพร้อมสร้างกันมา ว่าปีแรกเป็นทดลองเรียนรู้ ปัญหามีไว้แก้

แต่ไม่ช่วยกันร่วมแก้ คือคนทำงานก็ทำงานไป ในเรื่องมาช่วยกันแก้ปัญหาไม่มีไม่เอา นี่คือเรื่องที่ผมกำลังสู้ต่อ มันใช้เวลาที่ปีก็เดือนก็ต้องสู้ เพื่อต้องการหาคนที่เสียสละ ในจุดนี้ คือ เรื่องหนึ่งที่เป็นปัญหา”

“ในสวนปัญหาที่ชาวบ้านสงสัยเรื่องเงิน 4 แสนบาทที่มาลงทุนโรงน้ำนั้น เราใช้มาลงทุน คือ เป็นรถยนต์กระบะ 2 คัน ๆ ละ 1 แสน 4 หมื่น เป็น 2 แสน 8 หมื่น และพอดีช่วงนั้นเรากำลังยื่นเรื่องขอ อย. เรื่อง อย. การไปขอกับกระทรวงพาณิชย์ เรื่องสถานที่ ต้องมีรายจ่าย เรื่องบัญชีเขาทำให้ชัดเจน ออกมาอยู่แล้ว เรื่องที่ตามมาคือ พี่น้องไม่ยอมเข้าไปดู”

4) ศูนย์เด็กเล็ก

ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน เป็นกิจกรรมที่ริเริ่มโดยกรรมการออมทรัพย์ชุมชนและสมาชิกด้วยตระหนักถึงบุตรหลานที่ต้องอยู่บ้านเพียงลำพังยามที่พ่อแม่ต้องไปทำงาน หาเงินมาจุนเจือครอบครัว อาชีพส่วนใหญ่ได้แก่ ทำปลาต้ม ขั้วบรรับจ้าง ทำขนมปัง เสิมย่นบิมน้ำมัน หาบของเร่ขายในชุมชน ในปี พ.ศ. 2543 ขอรับงบจากกองทุนภายนอก มียาชาว่า ประเภทที่ 1 งบก่อสร้างและพัฒนาชุมชนและของบก่อสร้างศูนย์อเนกประสงค์ (ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน) 122,369 บาท งบการจัดการ 55,080 บาท ใช้อุปกรณ์ 13,800 บาท มีการจัดตั้งคณะกรรมการ จำนวน 11 คน ครูพี่เลี้ยง 2 คน จำนวนเด็กทั้งหมด 25 คน ค่าใช้จ่ายสำหรับผู้ปกครองคนละ 10 บาท/วัน ค่าจ้างครูพี่เลี้ยงคนละ 2,000 บาทต่อเดือน

8.3.3 เครือข่าย

เครือข่ายชุมชนแออัดอุบลราชธานี²

ปลายปี พ.ศ. 2540 มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เห็นว่า ชุมชนลับแล มีปัญหาหลายเสพติด ปัญหาเด็กด้อยการศึกษา ปัญหาด้านเศรษฐกิจ และปัญหาที่อยู่อาศัย จึงได้ปรึกษารื้อหรือกับชาวบ้าน จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เมื่อเดือนมีนาคม 2541 เมื่อชาวบ้านเริ่มเรียนรู้ และเข้าใจขบวนการได้ร่วมก่อตั้งเป็นเครือข่ายชุมชนแออัดอุบลราชธานี ปี พ.ศ. 2542 ปัจจุบันมี 15 ชุมชน ที่อยู่ในเขตเทศบาลเมืองวารินชำราบและเขตเทศบาลนครอุบลราชธานีประกอบด้วย ชุมชนลับแล ชุมชน

² จางงศ์ จิตรนรินทร์, “ชุมแพ่งบ้านแปงเมือง,” เอกสารประกอบการจัดงาน “ชุมแพ่งบ้านแปงเมือง” เมื่อวันที่ 28 กรกฎาคม 2544 ณ ศูนย์ประสานงานเครือข่ายชุมชนแออัดอุบลราชธานี.

หาดสวนสุข ชุมชนคูยาง ชุมชนท่าบั้งมั่ง ชุมชนกุดปลาขาว ชุมชนหาดวัดใต้ ชุมชนสะพานใหม่ ชุมชนเกตุแก้ว ชุมชนท่ากอไผ่ ชุมชนหาดสวนยา ชุมชนดิงาม ชุมชนท่าวังแดง ชุมชนหนองสระ ชุมชนบ้านดงแสนสุข และชุมชนคุรุมิตร โดยในการทำงานประสานงาน มีศูนย์ประสานงาน เครือข่ายที่ขับเคลื่อนโดยอาสาสมัครชาวบ้านจากแต่ละชุมชน จำนวน 8-10 คนเป็นทีมประสาน ชุมชน โดยมีแกนนำสำคัญมาจากชุมชนลับแล การทำงานของเครือข่ายใช้ระบบการทำงานที่ไม่ใช้ โครงสร้างตำแหน่งประธาน – รองประธาน มีแต่ระบบแบ่งงาน ประสานงานเป็นครั้ง ๆ ไป เป็น ระบบการบริหารรูปแบบที่ทดลองใช้อยู่ ที่ทำให้เครือข่ายสามารถทำงานมีกิจกรรมหลากหลาย โดยทั้งระบบ เครือข่ายรับผิดชอบเงินประมาณ 13,369,497 บาท เป็นเงินหมุนเวียน ที่พอจำแนก เป็นประเภทเงินออมทรัพย์ 1,602,252 บาท สมาชิก 1,523 คน เงินกองทุนการศึกษา กองทุน อาชีพ และกองทุนมียาชาวาหมุนเวียนในชุมชนรวม 10,213,245 บาท เงินสงเคราะห์กองทุน สวัสดิการชุมชน 367 ราย รวมเป็นเงิน 1,554,000 บาท มีสมาชิกเข้าร่วมประกอบด้วยผู้นำ 200 คน สมาชิก 2,000 คน จาก 23 กลุ่ม และ 15 ชุมชน

ประเด็นที่เครือข่ายทำงานให้ความสำคัญ คือ ที่อยู่อาศัยของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ของ การรถไฟ ด้วยการเสนอนโยบายเช่าที่รถไฟ ปัจจุบัน อยู่ระหว่างการทำสัญญาเช่าระยะยาว 30 ปี กับ การรถไฟแห่งประเทศไทย โดยเป็นการทำงานร่วมกับชุมชนริมทางรถไฟ 23 จังหวัดทั่วประเทศ ในนาม “เครือข่ายสลัม 4 ภาค” ส่วนที่ชุมชนลับแลจะได้ผลกระทบจากการรถไฟ คือ แผนการ ขยายถนนกองทาง การปรับภูมิทัศน์บริเวณพื้นที่กุดปลาขาวของการรถไฟ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อ บ้านเรือนและวิถีชีวิตของชาวชุมชน

นอกจากนี้ มีกิจกรรมให้การศึกษามหาชิกในรูปแบบโรงเรียนชาวบ้าน การรวบรวม กิจกรรมออมทรัพย์ กองทุนเป็นรูปแบบธนาคารชุมชน ที่มีการบริหารอิสระ และมีทิศทางร่วมกันใน ระดับเครือข่ายฯ การประสานทำกิจกรรมร่วมกับนักการเมือง นักศึกษา นักวิชาการในท้องถิ่น การ ทำงานร่วมกับเครือข่ายชุมชนชนบทของจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดใกล้เคียง การตั้งวงดนตรี “สเลเต” แต่งเพลงชีวิตคนจน เช่น รถซุก มูน หวัง แรงงาน ครูเตี้ยง ศิริพันธ์ และครูครอง จันดาวงษ์ การศึกษาดูงานเครือข่ายชุมชนแออัดภาคใต้ เหนือ อีสาน กทม. การจัดตั้งกลุ่มแรงงานนอกระบบ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแก้ปัญหาระดับนโยบาย

กิจกรรมที่เครือข่ายเข้าไปสนับสนุนช่วยเหลือระดับชุมชน อาทิ การยกกระดับกองทุน การเงินให้เป็นกองทุนพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม การจัดทำโครงการคนกับล้อ สนับสนุนอาชีพคนเก็บ ขยะและร่วมดูแลสังคมด้วยการลดขยะ ทำขยะรีไซเคิล ด้านสิทธิที่อยู่อาศัย การอบรมแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ และการจัดประชุมสรุปผลความคืบหน้า รวมทั้งการประสานงานทำกิจกรรมร่วมกัน

ในระดับนโยบาย เช่น ล่ารายชื่อ 50,000 ชื่อ เสนอพระราชบัญญัติชุมชนแออัด, การรณรงค์คัดค้านค่าไฟ เอฟ ที, การรณรงค์อนุรักษ์ลำน้ำมูล, การรณรงค์สิทธิตามระบอบประชาธิปไตย การรณรงค์การเลือกตั้ง ส.ว.- ส.ส. การเข้าร่วมเดินรณรงค์วันที่อยู่อาศัยประชาชน เดินรณรงค์วันสิ่งแวดล้อมโลก ร่วมงานพฤษภาประชาธรรมของจังหวัดอุบล ร่วมงานตุลาของจังหวัดอุบล ร่วมงานของเวทีประชาคมอุบล ฯลฯ และการเข้าถึงกองทุนของรัฐบาล ทั้งนี้ เครือข่ายชุมชนแออัดอุบล มีชุมชนลับแล เป็นแกนนำที่สำคัญของเครือข่าย

เมื่อวันที่ 12 กันยายน 2547 เครือข่ายชุมชนแออัดอุบลได้ร่วมประสานงานเชิญผู้นำชุมชนแออัดในเครือข่ายเข้าร่วมเวทีสาธารณะอุบลราชธานี จัดโดย ศูนย์กิจกรรมร่วมรัฐสภาประชาสังคมจังหวัดอุบลราชธานีในสถาบันพระปกเกล้า ตั้งอยู่ที่มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ณ โรงละครศูนย์ศิลปวัฒนธรรมกาญจนาภิเษกมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี ผู้ร่วมรายการมี นายพรชัย ไควสุรัตน์ นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี นายสมยศ จรัสดำรงนิธย์ นายเทศมนตรีนครอุบลราชธานี นายจีระชัย ไกรกังวาร นายเทศมนตรีเมืองวารินชำราบ และ นายณรงค์ศักดิ์ โกศลวัตร นายเทศมนตรีเมืองพิบูลมังสาหาร จากการสังเกตการณ์ของผู้วิจัยพบว่า เวทีสาธารณะเป็นเวทีที่มีแนวคิดลักษณะคล้ายแบบ town meeting เครือข่ายประชาสังคมจากภาคส่วนต่าง ๆ มาเข้าร่วมแสดงปัญหาที่องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรับผิดชอบดูแล เช่น น้ำท่วมที่เป็นปัญหาทุกปี ปัญหาขยะ ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาที่อยู่อาศัย เป็นต้น อีกทั้งยังมีการเสนอแนะทางเลือกในการพัฒนาชุมชน เช่น โครงการบ้านมั่นคงที่มีแนวทางให้ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบในโครงการ เป็นต้น นายจ่านงค์ จิตรนิรัตน์ ที่ปรึกษาเครือข่ายสลัม 4 ภาค ได้อธิบายแนวคิดของโครงการบ้านมั่นคงว่า เป็นโครงการขนาดเล็กที่อยู่ในศักยภาพที่ชาวบ้านจะจัดการดูแลกันเองได้ เป็นโครงการที่คำนึงภูมินิเวศ คำนึงถึงการดำรงวิถีชีวิตเดิมที่สอดคล้องกับระบบนิเวศ และการมีวัฒนธรรมที่หลากหลาย เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้น เพื่อที่จะช่วยชาวบ้านผู้มีรายได้น้อยฐานะยากจน ไม่มีบ้าน ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง และต้องการมีที่อยู่อาศัยมั่นคง มีที่ดินมีบ้าน ด้วยการสร้างโอกาสในการจัดหาบ้านและที่ดิน โดยที่ให้ชาวบ้านจัดหาบ้านและที่ดินเอง โครงการนี้ แตกต่างจากโครงการบ้านเอื้ออาทรของการเคหะแห่งชาติ ที่สร้างบ้านแล้วให้ผู้ประสงค์ไปเลือกซื้อ โครงการบ้านมั่นคง มีเงื่อนไขว่า ผู้เข้าร่วมโครงการต้องมีการรวมกลุ่มและออมทรัพย์ และสมาชิกที่รวมกลุ่มกันไปเลือกหาที่ดินที่กลุ่มเห็นชอบร่วมกัน และถ้าที่ดินมีราคาสูงกว่าที่กลุ่มออมทรัพย์ได้ กลุ่มสามารถขอรับการอุดหนุนจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) ซึ่ง พอช. มีโครงการให้การสนับสนุนในสองลักษณะ คือ การอุดหนุนโครงสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานที่เป็น การสนับสนุนให้เปล่า เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ถนน เป็นต้น แต่กรณีที่ไม่มีปัญหาระบบ

สาธารณูปโภค แต่ต้องการสร้างบ้าน หรือว่ามีบ้านแล้วต้องซ่อมแซม พอช.จะมึงบให้กู้ พร้อมดอกเบี้ยประมาณร้อยละ 2-3 ช่วงเวลาใช้คืน 15 ปี สิ่งที่สำคัญคือ ต้องมีกลุ่มปรึกษากัน แล้วประสานกับคณะกรรมการบ้านมั่นคง ซึ่งอยู่ในระหว่างการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการเมืองของจังหวัดอุบลราชธานี ประกอบด้วยผู้บริหารจากเทศบาล นักวิชาการจากสถาบันวิชาการ และผู้สูงอายุจากชุมชนต่าง ๆ

จากการทำงานที่ผ่านมา เครือข่ายชุมชนแออัด ได้สรุปทเรียน กระบวนการทำงานพัฒนา ในช่วงปี พ.ศ. 2541-44 พอสรุปได้ว่า ในส่วนที่เป็นจุดแข็ง คือ ได้เรียนรู้บทเรียนระบบกลุ่มการทำกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน ศพช. (ศูนย์รวมพัฒนาชุมชน) การหาทางเลือกในการพึ่งตนเอง ด้วยการตั้งกลุ่มออมทรัพย์ชุมชนในภาวะฟองสบู่แตก การที่ชุมชนมีส่วนร่วมเดินรณรงค์ให้สังคมตระหนักอนุรักษ์เนื่องในวันสิ่งแวดล้อมโลก การที่ชุมชนร่วมวิเคราะห์สถานะทางการเมืองว่า ไม่ใช่เพียงไปลงคะแนนในการเลือกตั้ง ส.ส.- ส.ว.- ส.จ.- ส.ท. แต่ชุมชนต้องวางตัวในฐานะผู้ดูแลระบบประชาธิปไตย ในส่วนที่เป็นจุดอ่อน คือ ชุมชนแออัดอุบลฯ ไม่เป็นตัวของตัวเองในการพัฒนา มักรอแผนพัฒนาของรัฐ จึงต้องปรับปรุงแสดงแผนโครงการของชุมชนที่มาจากความต้องการของชาวบ้านเอง และมีผู้นำชุมชนบางคนไม่โปร่งใสในทางการเงิน ในส่วนที่เป็นอุปสรรค คือ ในส่วนเครือข่ายเองถูกมองจากส่วนรัฐว่า มีบทบาทไปในทางส่งเสริมให้ชุมชนแข็งขึ้นไม่เห็นไปในทางเดียวกับนโยบายที่รัฐกำหนด บางครั้งได้มีการปล่อยข่าวว่าเครือข่ายเป็นคอมมิวนิสต์ เพื่อมิให้ชาวบ้านเข้าไปมีส่วนร่วม ในกิจกรรมของเครือข่าย จึงเป็นอุปสรรคต่อการทำงานการมีส่วนร่วมของเครือข่าย

8.4 คุณค่า (values) ของขบวนการประชาสังคมชุมชนลี้บแล

เพื่อทราบถึงคุณค่าที่มีอยู่ของขบวนการประชาสังคมชุมชนลี้บแล จึงศึกษาจากประสบการณ์การทำงานของขบวนการประชาสังคมชุมชนลี้บแล ในเรื่องต่อไปนี้

1) การแก้ปัญหาเสพติด

ปี พ.ศ. 2537-39 ชุมชนมีปัญหายาเสพติดเข้ามาระบาด เป็นยาบ้าที่ระบาดอย่างรุนแรงมาก นับเป็นพื้นที่ปัญหาอันดับหนึ่งของจังหวัด ถือเป็นเขตพื้นที่สีแดง ปลายปี พ.ศ. 2540 ต่อเนื่องปี พ.ศ. 2541 มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยได้เข้ามาสำรวจชุมชน และตั้งกลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ของมูลนิธิ ฯ มีส่วนช่วยให้การแก้ไขปัญหายาเสพติดได้รับการยอมรับจากส่วนราชการ จากเทศบาลและจังหวัด กิจกรรมที่โดดเด่น คือ กลุ่มเด็กกรักบ้าน

ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้เด็กเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหายาเสพติด ทำให้การแก้ไขปัญหามีความ
ร่วมมือจากกลุ่มเยาวชนอย่างดี มีการจัดค่ายจัดกีฬาต้านยาเสพติด จัดเดินรณรงค์ต้านยาเสพติด

ปี พ.ศ. 2545 ชุมชนบ้านลับแลได้รับการตั้งชื่อเป็นมหาวิทยาลัยชุมชนร่วมกับ
มหาวิทยาลัยอุบล เพราะถือเป็นแหล่งเรียนรู้กระบวนการชาวบ้านในการแก้ไขปัญหายาเสพติด การ
พัฒนาระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความสำเร็จในการแก้ปัญหายาเสพติด การทำกิจกรรม
ต่าง ๆ ทำให้ชุมชนมีความภาคภูมิใจ ภูมิใจในการเป็นมหาวิทยาลัยชุมชน ภูมิใจในองค์ความรู้ที่
ได้รับการยอมรับ หน่วยงานรัฐให้เกียรติ ให้การยอมรับเป็นหัวขบวนในการพัฒนาในเขตเทศบาล
เป็นแหล่งดูงาน ชุมชนมีความเชื่อมั่นในอำนาจต่อรองกับหน่วยงานรัฐ เช่น การคัดค้านโครงการขยาย
ถนน การจัดทำถนนเส้นใหม่ริมน้ำ การจัดปรับปรุงภูมิทัศน์ ที่ชาวบ้านไม่เห็นด้วย เทศบาลไม่สามารถ
ทำได้ เป็นต้น

2) การต่อสู้กับปัญหาที่ดิน

ในเรื่องปัญหาที่ดิน มีความเป็นมาแต่เดิมว่า ในช่วงปี พ.ศ. 2496-98 นายเหรียญ
วงศ์ทะเล ผู้นำชุมชนในสมัยนั้น มีความพยายามขอลอกโฉนดเอกสารสิทธิ์จากอำเภอ แต่ทาง
อำเภอไม่ออกให้อ้างว่าเป็นที่ดินน้ำท่วมถึง มีชาวบ้านบางคนเล่าว่า เนื่องจากต้องเสียเงินค่ารังวัด
แพง ประมาณ ปี พ.ศ. 2500 มีกรณีพิพาทระหว่างชาวบ้านเรื่องเขตแดนในการทำสวน และมีการ
ไปแจ้งการรถไฟ เพราะเข้าใจว่าตนเองอยู่ในที่ดินการรถไฟ การรถไฟได้ตรวจสอบพบว่า เป็นที่ดิน
ที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์ และไม่น่าจะเป็นที่ของการรถไฟ เพราะเขตรถไฟคือบริเวณพื้นที่ 40 เมตรจาก
ฐานรางแต่ละแนว(สันราง) แต่ต่อมากการรถไฟได้เริ่มดำเนินการออกโฉนด โดยความมาปรากฏให้
ชาวบ้านทราบเรื่องว่าตนเป็นผู้บุกรุกในปี พ.ศ. 2513 เมื่อการรถไฟมาแจ้งให้ชาวบ้านไปจ่ายค่าเช่า
ในปี พ.ศ. 2518 การรถไฟฟ้องขับไล่ชาวบ้าน 7 ราย เป็นการฟ้องในเชิงชู้ชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้าน
ต้องไปทำสัญญาในการเสียค่าเช่า ปัจจุบัน มีผู้ยอมจ่ายค่าเช่าบ้างไม่ยอมจ่ายบ้าง เฉพาะผู้มา
อาศัยอยู่หลังปี พ.ศ. 2518 ยอมจ่ายค่าเช่าทุกหลังคาเรือน ส่วนใหญ่ที่ยินยอม เพราะทำงานเป็น
กรรมกรขนถ่ายสินค้า จึงเหมือนภาวะจำยอมที่ต้องไปเช่าการรถไฟ ถ้าไม่เสียก็จะไม่ได้ทำงาน

นางปิ่น วงศ์ทะเล อายุ 63 ปี ผู้บุกรุกแบ่งบ้านแบ่งเมืองรุ่นที่ 4 ของชุมชนลับแล เล่า
ว่า “แต่ก่อนบ้านลับแลเป็นดง เป็นป่า แม่ใหญ่มาอยู่ที่นี้ตอน ป.2 ย้ายมาจากโคราช พ่อแม่เป็น
คนพามาอยู่ที่นี้ แล้วยึดที่นี้ แม่ใหญ่มาเห็นทหารญี่ปุ่นมีอยู่เต็มแถวบ้านลับแล ตรงศาลเจ้าพ่อ
ฟ้าฮ่วนนั่นแหละ ถ้างอนับแม่ใหญ่นี้เป็นคนรุ่นที่ 4 แล้วตั้งแต่แม่ใหญ่อยู่ที่นี้ไม่เคยต้องเสียค่า
เช่า และไม่เคยคิดว่าจะต้องเสียเพราะมันรกมาก ไม่มีใครกล้าเข้าไปอยู่เขากลัวงู กลัวเสือ แล้วแต่
คิดจะกลัว รวมทั้งผีสง เจ้าพ่อฟ้าฮ่วนด้วย วันดีคืนดีการรถไฟก็บอกว่าต้องเสียค่าเช่านะพวกนี้

เป็นพวกบุกรุก มีคนแก่ๆ ในหลายคนร่วมกันต่อสู้แต่ก็ถูกจับขังคุก พวกผู้ใหญ่ในหมู่บ้านพยายามวิ่งหาทางช่วยเหลือทุกวิถีทางที่พอจะทำได้ ไปหาผู้หลักผู้ใหญ่ในบ้านเมืองไปขอความช่วยเหลือแต่ช่วยอะไรไม่ได้ เราก็เลยต้องยอมเสียค่าเช่า เพื่อแลกกับอิสระของคนที่ไม่โดนจับ ที่สำคัญมีแต่คนเฒ่าคนแก่ สงสารเพื่อน ความรู้สึกช่วงนั้นไม่ดีนัก ไม่สบายใจ คิดหนักอยู่ตลอดเวลาเป็นห่วงทั้งลูกทั้งผัว ลูกๆ ก็ตั้ง 6 คนเกิดเขาได้ที หรือไม่ให้อยู่จะทำอย่างไร...”³

ชาวบ้านคนหนึ่งเล่าว่า “ประมาณปี พ.ศ. 2513-14 รถไฟเรียกเก็บค่าเช่าทั้งหมดเลย แล้วกล่าวหาว่าชาวบ้านบุกรุกที่รถไฟ มีการจับกุมชาวบ้านเจ็ดครอบครัว ชื้อหาบุกรุกที่รถไฟ ได้ให้ตำรวจจากสถานีตำรวจอำเภอวารินชำราบ มาจับ จับไปแล้วไปติดคุก แล้วยอมปล่อยออกมา เขาว่าให้รอขึ้นศาล พอวันขึ้นศาลเขาไม่ให้ชาวบ้านไป เขาบอกว่าศาลสั่งมาแล้วให้เสียค่าปรับ ชาวบ้านต้องเสียตามที่รถไฟต้องการ ทั้งที่ไม่รู้ว่าศาลตัดสินหรือไม่ ไม่มีใครรู้แน่ชัด เขาบอกว่าศาลตัดสินแล้วให้ไปเสีย คือ เขานัดสองโมงเช้าหรือสามโมงเช้า ให้ไป รถไฟมาบอกเลยวันนี้ไม่ต้องไปนะ ให้มาเสียค่าปรับศาลสั่งแล้ว เขาทำแบบนี้เป็นครอบครัวไป ครอบครัวนั้นต้องไปเสียค่าเช่าไม่เสียไม่ได้เขาเอาไปติดคุกที่ สภอ.วาริน ตอนนั้นเสียตารางเมตรละห้าสิบบดงค์ ตารางเมตรละบาทแล้วแต่ ของผม พ่อเสียไปตารางเมตรละห้าสิบบดงค์ หลังจากที่มีกรณีเจ็ดคนนี่คนไม่เสียก็มี จนกระทั่งปัจจุบันคนไม่เสียก็มี แล้วเขาก็จับไปเรื่อย ๆ บางคนหนีจากบ้านลับแลไป หนีไปปลูกบ้านที่อื่น บางคนก็ถูกจับไป สภอ. บางคนกลัวถูกจับก็หนีไป คือเขามีคำสั่งว่าจะจับก็ต้องหนีไป ต่อมา ชาวบ้านร้องทุกข์ไปเรื่อย ๆ จนบัดนี้ยังไม่มีใครช่วยเหลือได้ ปัจจุบันนี้ การเสียค่าเช่ายังคงมีทั้งชาวบ้านที่เสียค่าเช่าและไม่เสียค่าเช่า ใครที่เคยเสียก็เสียไป ใครที่ไม่เคยเสียก็ไม่เสีย อยู่ไปเรื่อย ๆ โดยรวมมีผู้เสียค่าเช่าแปดสิบถึงเก้าสิบบดงค์เซ็นต์ ค่าเช่าแต่ละเดือนเป็นไปตามขนาดพื้นที่ ค่าเช่าสูงสุดประมาณ 500 บาท บ้านของผมประมาณ 57 บาท มีค่าใช้จ่ายสำหรับ 3 ปี เป็นค่าใบสมัคร 100 บาท ค่าใบสัญญาเช่า 100 บาท ปี พ.ศ. 2543 ค่าเช่าคิดเป็นตารางเมตรละหกบาท จากตารางเมตรละห้าสิบบดงค์และหนึ่งบาทเมื่อปี พ.ศ. 2513 ในช่วงเริ่มเก็บค่าเช่า มีการเก็บค่าเช่าย้อนหลังย้อนไปถึงปี พ.ศ. 2504 ด้วย เพราะว่าถ้าไม่จ่ายก็ต้องถูกดำเนินคดี ไม่มีใครอยากติดคุก ที่นี้ก็ไม่รู้กฎหมาย”

ภายใต้การรวมกลุ่มในกลุ่มออมทรัพย์ชาวบ้านได้ดำเนินการต่อรองเจรจาในเรื่องที่ดิน โดยยื่นเรื่องถึงผู้เกี่ยวข้อง รัฐบาล การรถไฟ นักการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ผู้นำชุมชนคนหนึ่งเล่าว่า “ผู้ที่ไปให้การแทนการรถไฟ เขาเอาโฉนดไป ชาวบ้านไม่มีโฉนด มันแพ้กันอยู่

³ เรื่องเดียวกัน, น. 5.

ตรงที่ว่าเขามีโฉนดชาวบ้านไม่มีโฉนด แต่ถามว่าเขาออกถูกหรือเปล่า ในเนื้อหาสาระไม่ถูกครับ ผมรอจังหวะไปชี้แจงคณะกรรมการสภาผู้แทนราษฎร ถ้าเขาให้ไป ผมจะเอาเอกสารไปชี้แจงให้ทราบว่ารกติไฟทำอย่างไร ตัวอย่าง ในเอกสารที่ดิน ทิศเหนือจดหน่วยตะกุดบ้าน ทิศเหนือจดลำห้วย ตะกุดบ้าน ถามว่าห้วยตะกุดบ้านมันมีหมู่บ้านหรือ ในลำห้วยมันจะไม่มีบ้าน ลำห้วยทั่วไปมันจะมีป่า แต่ในเอกสารมันมีชื่อบ้านอยู่ในลำห้วย มันต้องมีหมู่บ้าน”

ปี พ.ศ. 2540 เมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ รัฐบาลประกาศงดการให้ความช่วยเหลือการรถไฟ คือให้รถไฟไปหาผลประโยชน์เอาเองจากที่ดินตัวเอง ทำให้ชาวบ้านที่อยู่บนที่ดินการรถไฟทั่วประเทศมีปัญหาเดือดร้อน เก่งว่าจะถูกขับไล่ออกจากที่ดิน

ผู้นำชาวบ้าน คนหนึ่ง ได้เล่าว่า “คืออย่างนี้ครับอาจารย์ ที่แรกเลย ผู้ว่าการรถไฟ หรือ ประธานบอร์ด แต่ละคนเข้ามา ไม่ทราบเลยครับว่า ราษฎรที่อยู่ในที่ของการรถไฟมีเท่าไร คือเข้ามาไม่มีการสำรวจ ตอนนั้นผลจากวิกฤติของการเงินด้วย ท่านชวลิตเป็นนายกรัฐมนตรี (พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ) เกิดวิกฤติการเงิน ปกติรัฐบาลจะช่วยรถไฟปีละ 112 ล้านบาท เพราะรถไฟอ้างว่าขาดทุนอยู่ตลอด พอเกิดวิกฤติการเงินของประเทศ รัฐบาลขอตัดขาด บอกไม่มีเงินช่วยแล้ว ให้รถไฟช่วยตัวเองถึงได้มีการได้สำรวจ ขึ้นมาตรงนี้ นี่ครับจุดเริ่มต้น ที่นี้ให้รถไฟช่วยเหลือตัวเองจะด้วยวิธีการใดก็ได้แล้วแต่ ถึงได้มีการสั่งสำรวจเสร็จเรียบร้อย แล้วจึงมีการ ตกลงเรื่องราคาเช่า “

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ได้ลงมาสำรวจสภาพพื้นที่ และส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มช่วยกันแก้ปัญหาการถูกขับไล่ออกจากที่ดิน และได้ให้ข้อมูลว่าจะมีการนำที่ดินไปให้ธุรกิจเช่าทำประโยชน์ ในขณะที่เดียวกัน มีนักการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองระดับชาติ มาเสนอให้ชาวบ้านออกจากที่ดินแปลงนี้ไปอยู่ที่แปลงใหม่ ที่เป็นที่ดินของการรถไฟเช่นกัน ห่างจากที่เดิมประมาณเกือบ 10 กิโลเมตร แต่ชาวบ้านไม่ยอม เพราะมีความผูกพันกับที่ดิน มีความรู้สึกเหมือนเป็นเจ้าของที่ดิน ซึ่งสังเกตการณ์ได้จากลักษณะการสร้างบ้าน เป็นบ้านแบบถาวร ไม่มีลักษณะเป็นบ้านชั่วคราวแบบชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร

อย่างไรก็ตาม ภายใต้การรวมตัวของชาวบ้านในกลุ่มออมทรัพย์ ชาวบ้านได้พูดคุยปัญหาที่ดินกับการรถไฟ สมาชิกค่อนข้างมีความชัดเจนว่าจะยังไม่จ่ายค่าเช่าอีก จนกว่าจะมีข้อตกลงที่ชัดเจน เช่น มีการทำสัญญาเช่าระยะยาว 30 ปี เป็นต้น นอกจากนี้ มีการเรียกร้องให้มีการพิสูจน์สิทธิ์ในที่ดินให้ชุมชน ในประเด็นนี้ มีข้อถกเถียงในหมู่ชาวบ้าน ถึงข้อดีข้อเสียของการมีข้อเรียกร้องเรื่องเอกสารสิทธิ์ ว่าเปรียบเสมือนดาบสองคม คมหนึ่ง คือ ถ้าได้ก็ดีไป ถ้าใช้ไม่ดีจะบาดตัวเอง บาดตัวเอง คือ มีโฉนด เอาโฉนดไปขาย

กลุ่มออมทรัพย์ จึงเป็นเสมือนพื้นที่ที่ชาวบ้านมาแลกเปลี่ยนหรือปัญหาเรื่องที่ดิน โดยมีข้อเสนอว่า ในระยะยาว เมื่อมีข้อตกลงกับการรถไฟได้ เช่น การทำสัญญาเช่ากับการรถไฟ ผู้เข้าร่วมในข้อตกลงทุกคน ควรต้องเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ เพราะกลุ่มออมทรัพย์มีเงื่อนไขความสัมพันธ์กันเป็นกลุ่มค่อนข้างชัดเจน

เนื่องจากปัญหาที่ดินของการรถไฟ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในรายจุดทั่วประเทศ ชุมชนที่ประสบปัญหาบางส่วน จึงรวมตัวกันในการต่อรองกับการรถไฟ รวมทั้งชุมชนลับแล ผลจากการต่อรองที่เป็นผลสำเร็จประการหนึ่งคือ การได้มาซึ่งมติคณะรัฐมนตรี ดังที่ผู้นำคนหนึ่งได้เล่าให้ฟังว่า “ในสมัยหนึ่ง ที่มีนายสุเทพ เทือกสุบรรณ เป็นรัฐมนตรี มีการต่อรองในที่ประชุมร่วมระหว่างชาวบ้านกับการรถไฟ จนมีมติในที่ประชุม โดยประธานคณะกรรมการบริหารการรถไฟ ว่า ถ้าจะมีการไล่ที่ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่รองรับชาวบ้านจากจุดเดิม ไม่เกิน 5 กิโลเมตร นำไปสู่การเป็นมติของคณะรัฐมนตรี และเป็นกฎกระทรวงออกมาว่า ก่อนที่จะไล่ที่ชาวบ้าน ต้องจัดสถานที่รองรับชาวบ้านก่อน”

8.5 สภาพแวดล้อมภายในชุมชน (environment)

8.5.1 สภาพชุมชนทางสังคมวัฒนธรรม

1) สภาพชุมชนทางสังคม : ทุนทางสังคมของชุมชน (social capital) :

ทรัพยากรน้ำ

อำเภวารินชำราบ เป็นแหล่งน้ำที่ใหญ่และดีที่สุด และไม่มีปัญหาดินทรุด เพราะทรายเป็นทรายละเอียดเหมือนทรายแก้ว เป็นแหล่งน้ำที่ภาษาอีสานเรียกว่าน้ำอุ่น ตากี้จะผุด เป็นบริเวณกว้างทั้งอำเภอ อำเภวารินชำราบยังเป็นแหล่งผลิตพืชผักผลไม้ส่งต่างจังหวัด เป็นแหล่งผลิตใหญ่ ปีหนึ่งมีรายได้เกือบพันล้านบาท ชุมชนลับแล จึงมีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งน้ำดิบธรรมชาติที่ไหลซึมออกมาเหนือผิวดินจำนวนมาก จนชาวบ้านตั้งชื่อว่า “น้ำโจ๊ก” ชาวบ้านใช้น้ำในการอุปโภคบริโภค และในบริเวณตาน้ำที่น้ำซึมไหลออกมาจำนวนมาก ชาวบ้านจัดทำเป็นบริเวณที่อาบน้ำสาธารณะ นอกจากนี้ ชาวบ้านได้จัดตั้งโรงกลั่นน้ำ นำน้ำมาทำเป็นน้ำดื่มสะอาด บรรจขวดออกขายหารายได้เข้าชุมชน และด้วยชุมชนลับแลมีบริเวณพื้นที่ที่อยู่ติดกับแม่น้ำ ได้อาศัยแม่น้ำในการเพาะพันธุ์ปลา เลี้ยงปลาขาย เป็นอาชีพเสริม

2) วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม

เนื่องจากชุมชนลี้ภัย เป็นชุมชนเก่าแก่ แม้อ้อมมาจะมีผู้มาอยู่อาศัยหลากหลายมากขึ้น แต่ผู้คนส่วนหนึ่งยังมีความผูกพัน นับถือกัน การช่วยเหลือพึ่งพากันยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนยึดเหนี่ยวอยู่ร่วมกันได้ ประกอบกับมีผู้นำที่มีคุณธรรม มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ดังที่มีถ้อยคำที่ว่า “ใจต้องไม่เสื่อม เสื่อมไม่ใช่คน ใจเสื่อม เสียศักดิ์ศรี” นักการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามามีอิทธิพลในชุมชน ต้องพิสูจน์ตนเองว่าสามารถให้ความช่วยเหลือชุมชนได้จริง ติดดินจริง ใจกว้างจริง จึงจะสามารถได้เสียงสนับสนุนจากชุมชน และที่ผ่านมา มีหัวหน้าที่เป็นผู้นำในชุมชน ได้อาศัยการสนับสนุนนักการเมืองมาช่วยชาวบ้าน

8.5.2 สภาพชุมชนทางการเมือง

สภาพการเมืองภายในชุมชน นักการเมืองท้องถิ่นมีอิทธิพลผูกสัมพันธ์กับผู้นำชุมชนชัดเจน และผู้นำชุมชนช่วยนักการเมืองหาเสียง ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ผู้นำชุมชนมีส่วนใช้นักการเมืองในการนำทรัพยากรจากข้างนอกเข้ามาพัฒนาชุมชน และเป็นความสัมพันธ์ที่มีการพัฒนาโดยไม่ได้ติดขัดกับพรรคหรือตัวบุคคล แต่ขึ้นอยู่กับความสามารถและบุคลิกของนักการเมืองในการเอื้อประโยชน์ต่อชุมชน ขณะเดียวกัน มีผู้นำชุมชนที่อาศัยนักการเมืองหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง แลกกับคะแนนเสียงที่ควบคุมได้ภายในชุมชน

เมื่อวันที่ 5 กันยายน 2547 ได้มีการเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในชุมชน มีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนชุดใหม่ โดยทั่วไป คณะกรรมการชุมชนไม่มีบทบาทสำคัญในชุมชน นอกจากเป็นตัวเชื่อมที่เป็นทางการระหว่างเทศบาลกับชุมชน คณะกรรมการชุมชนจะไม่มีบทบาทมากนักในการพัฒนาชุมชนของรัฐ เพราะรัฐมีกลไกการทำงานพัฒนาในชุมชนผ่านรูปแบบอาสาสมัครต่าง ๆ มีชุมชนที่คณะกรรมการชุมชนกระตือรือร้นในการทำงาน จะมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ในทางการเมือง คณะกรรมการชุมชนมักมีบทบาทและอิทธิพลขึ้นนำการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง ผ่านการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ระหว่างนักการเมืองกับผู้นำชุมชน นักการเมืองมักทำงานผ่านผู้นำชุมชน หรือไม่ก็จัดตั้งหัวหน้าคณะในชุมชนโดยเฉพาะชาวบ้านที่มีเครือข่ายกว้างขวางทำหน้าที่รักษาฐานคะแนนเสียงของตนเองในชุมชน ในบางกรณีถ้าปัจจัยแวดล้อมอำนวย นักการเมืองจะส่งหัวหน้าคณะเข้าไปเป็นกรรมการชุมชน หรือเป็นอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อเป็นหลักประกันในการรักษาผลประโยชน์และรักษาฐานคะแนนเสียงในชุมชนที่

กระทำด้วยการให้ความช่วยเหลือชาวบ้านในเรื่องต่าง ๆ ทั้งโดยตรง และผ่านโครงการต่าง ๆ ของหน่วยงานท้องถิ่น หรือของรัฐ

โดยทั่วไป ในการจัดการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนของเทศบาล บางเทศบาลปล่อยให้ชุมชนจัดการเลือกตั้งเอง บางชุมชนเทศบาลลงไปจัดการเลือกตั้งให้ โดยเฉพาะชุมชนที่มีปัญหาความขัดแย้งภายใน ในการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนชุดใหม่ ในชุมชนลับแล เทศบาลเป็นผู้ดำเนินการจัดให้มีการเลือกตั้ง รูปแบบการจัดการคล้ายการจัดการเลือกตั้งของคณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) และใช้วิธีการลงคะแนนอย่างใหม่ คือ ให้ผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 1 คน ลงคะแนน 9 เสียงเลือกกรรมการชุมชน 9 คน ชุมชนลับแล แบ่งพื้นที่ ออกเป็น 3 คຸ້น ผู้สมัครเป็นกรรมการชุมชนเป็นตัวแทนชาวบ้านจากทั้ง 3 คຸ້น ๆ ละ 3 คน รวม 9 คน ผลการเลือกตั้ง ปรากฏว่า กรรมการชุมชนเป็นกรรมการชุดใหม่ทั้งหมด คือ ได้คะแนนเสียง 200 กว่าคะแนนจากผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งประมาณ 425 คน และจากจำนวนผู้มีสิทธิ 874 คน นับว่าได้คะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้งในชุมชน

สาเหตุที่คณะกรรมการชุมชนชุดเก่าไม่ได้รับเลือก ชาวบ้านบางคนให้ทัศนะว่า อาจเป็นเพราะคณะกรรมการชุดเก่าไม่ได้เดินหาเสียงในหมู่บ้าน ขณะที่กรรมการที่ได้รับเลือกตั้งเดินรณรงค์หาเสียงโดยเคาะประตูบ้าน ชี้แจงทำความเข้าใจชาวบ้านถึงงานที่จะเข้ามาทำการพัฒนาปรับปรุงชุมชน โดยเฉพาะประเด็นปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัย ปัญหาการจ่ายค่าเช่ากับการรถไฟในอัตราที่ต่ำ ขณะที่คณะกรรมการชุดเก่าไม่มีนโยบายหรือดำเนินการใด ๆ ให้ชาวบ้านรับรู้ อย่างชัดเจน ตลอดจนการทำงานที่ผ่านมา คณะกรรมการชุดเก่าไม่ได้ประชาสัมพันธ์ผลงาน หรือชี้แจงให้ชาวบ้านรับรู้ถึงงานที่ได้ทำมา นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลในทำนองว่า มีการแจกเงินซื้อเสียง ด้วยเงิน 50 บาท และยังมีความเห็นกันว่า การเลือกตั้งของคณะกรรมการชุดใหม่ เพื่อไปเป็นเครื่องมือของเทศบาล ให้กับการเลือกตั้งเทศบาลที่จะมีขึ้น ตลอดจนเป็นเครื่องมือให้กับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่กำลังจะมีขึ้นต่อมา ทั้งนี้ ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาล ประธานคณะกรรมการชุมชนชุดใหม่ได้เป็นหัวหน้าคะแนนเสียงให้คณะเทศมนตรีที่ได้รับเลือก และในช่วงการเลือกตั้ง มีการแจกเงินซื้อเสียง ขณะที่เทศบาลเข้ามาจัดการดูแลซ่อมถนน ทำทางเดิน เป็นกรณีพิเศษ มีโครงการพาคณะกรรมการชุมชน อสม. ไปทัศนศึกษาตามจังหวัดต่าง ๆ ขณะที่คณะกรรมการกลุ่มอสมทrophyไม่ร่วมในกิจกรรมของเทศบาล เพราะเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรม จะทำให้เกิดความผูกพันในการทำงาน ไม่สามารถทำงานตามที่ชุมชนต้องการ แต่เป็นการทำงานตามที่เทศบาลเป็นผู้กำหนด

ปัญหาที่อาจตามมาจากการมีคณะกรรมการชุมชนชุดใหม่ คือ ความพยายามของ คณะกรรมการชุดใหม่ ในการแทรกแซงการจัดกิจกรรมของกลุ่มต่าง ๆ ที่ดำเนินการโดย คณะกรรมการชุมชนชุดเก่า อาทิ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มโรงน้ำดื่ม ศูนย์เด็กเล็ก ฯลฯ และเมื่อ คณะกรรมการชุมชนชุดเดิมไม่ได้รับเลือกกลับมา อาจมีผลกระทบต่อการทำงานของกลุ่มได้ เพราะ คณะกรรมการชุดใหม่ ไม่ได้ร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มและอาจไม่สนับสนุนชาวบ้านในการเข้าร่วม กิจกรรมกับกลุ่ม ประกอบกับมีการสร้างกระแสโจมตีลดทอนความน่าเชื่อถือของกรรมการชุดเก่า ว่าไปร่วมกิจกรรมกับพวกคอมมิวนิสต์ ซึ่งเครือข่ายที่ทำงานขับเคลื่อนงานแก้ปัญหาระดับนโยบาย

8.6 ผลกระทบ (impact)

ผู้วิจัย ได้มีโอกาสสำรวจความคิดเห็นของชาวชุมชนลับแล จำนวน 37 คน ทั้งที่เป็น กรรมการและสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์เด็กเล็ก เป็นต้น เพื่อทราบ ความเห็นต่อผลการดำเนินงานของขบวนการประชาสังคมของชุมชนลับแล และความเห็นต่อการเมือง ภายในชุมชนลับแล

ผู้ตอบคำถาม เป็นผู้มีอายุระหว่าง 46-75 ปี ร้อยละ 59.4 ที่เหลือ อายุระหว่าง 25-45 ปี เป็นหญิง ร้อยละ 75.6 มีรายได้ระหว่าง 1,000 – 5,000 บาท ร้อยละ 94.6 เป็นกรรมการ ชุมชน ร้อยละ 27 เป็นกรรมการกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ร้อยละ 29.7 และเป็นสมาชิกกลุ่ม ร้อยละ 56.7 โดยเป็นผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ถึงร้อยละ 75.6 ผลของการสำรวจ ความเห็น ผู้วิจัย พบว่า

สภาพการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ในขบวนการประชาสังคม

1. ปัญหาความแตกแยกและความไม่สามัคคีภายในชุมชน เป็นปัญหาที่ได้รับการ หยิบยกพูดถึงมากที่สุด รองลงมาจากปัญหายาเสพติด และปัญหาที่อยู่อาศัย

ข้อสังเกต ชุมชนเพิ่งผ่านการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน จัดโดยเทศบาล ผล ปรากฏว่า คณะกรรมการชุดเดิม ไม่ได้รับการเลือกตั้งเข้ามา คณะกรรมการชุดเดิมเป็นกรรมการที่ มีบทบาทมานาน ทั้งในการต่อสู้กับทางรถไฟ ในเรื่องที่ดินที่เป็นที่อยู่อาศัย และส่วนใหญ่เป็น กรรมการที่มีบทบาทในกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์เด็กเล็ก ฯลฯ ทั้งนี้ จากผลการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน มีผลให้ชุมชนถูกแบ่งออกเป็นสองฝ่าย ฝ่ายที่สนับสนุน คณะกรรมการชุดใหม่ และฝ่ายที่ยังต้องการคณะกรรมการชุดเดิม

2. ความเห็นในเรื่องกิจกรรมที่ควรส่งเสริมเพิ่มเติมเพื่อการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่ เห็นว่า น่าจะมีกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มส่งเสริมอาชีพ กลุ่มเก็บขยะ เป็นต้น

3. ความเห็นในเรื่องการทำงานพัฒนาชุมชน ว่า ผู้ที่พึงมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน ควรเป็นบุคคลภายนอก เจ้าหน้าที่ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ หรือ คนในชุมชนรวมกลุ่มกันเอง นั้น ร้อยละ 91.8 เห็นว่า ชุมชนควรดำเนินการเอง โดยให้เห็นผลว่า คนในชุมชนย่อมรู้ถึงปัญหาภายในชุมชนได้ดีกว่าคนภายนอก

4. ความเห็นต่อลักษณะการทำงานของกลุ่มต่างๆ ในชุมชน (เลือกตอบได้หลายข้อ) พบว่า

ร้อยละ 24.3 เห็นว่า มีส่วนช่วยพัฒนาชุมชนมากที่สุด

ร้อยละ 51.3 เห็นว่า มีส่วนช่วยพัฒนาชุมชนมาก

ร้อยละ 10.8 เห็นว่า มีส่วนช่วยพัฒนาชุมชนปานกลาง

ร้อยละ 5.4 เห็นว่า มีส่วนช่วยพัฒนาชุมชนน้อย

ขณะที่ เห็นว่ากลุ่มต่างๆ ควรปรับปรุงการทำงานให้ดีขึ้นในเรื่องต่างๆ ดังนี้

ร้อยละ 78.3 เห็นว่า ควรเปิดใจรับฟังความคิดเห็นต่างๆ

ร้อยละ 70.2 เห็นว่า ควรติดต่อสมาชิกสม่ำเสมอ

ร้อยละ 70.2 เห็นว่า ควรโปร่งใส

ร้อยละ 67.5 เห็นว่า ควรยินดีให้ตรวจสอบได้

ร้อยละ 56.7 เห็นว่า ควรประชาสัมพันธ์การทำงานให้ทั่วถึง

ร้อยละ 48.6 เห็นว่า ควรมีอัยยาศัยที่ดี

ร้อยละ 43.2 เห็นว่า ควรเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมมาก ๆ

ร้อยละ 35.1 เห็นว่า ควรกระจายงานและความรับผิดชอบ

สภาพการเมืองภายในชุมชน

5. ในการไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เกือบร้อยละ 89.1 ไปเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน สมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และ สมาชิกวุฒิสภา

6. เหตุผลของการลงคะแนนเลือกตั้งผู้สมัครรับเลือกตั้ง ไม่ว่าจะเป็นการเลือกตั้งประเภทใด (เลือกตอบได้หลายข้อ) พบว่า

ร้อยละ 89.1 ลงคะแนนเลือกตั้ง เพราะ ให้ความช่วยเหลือชุมชน

ร้อยละ 62.1 ลงคะแนนเลือกตั้ง เพราะ ผู้สมัครมีอัยยาศัยดี

ร้อยละ 59.4 ลงคะแนนเลือกตั้ง เพราะ ผู้สมัครเป็นคนดีดีดิน ไม่ถือตัว

ร้อยละ 40.5 ลงคะแนนเลือกตั้ง เพราะ ผู้สมัครมีการศึกษาดี

ร้อยละ 32.4 ลงคะแนนเลือกตั้ง เพราะ เคยช่วยเหลือผู้เลือก

ขณะที่ ร้อยละ 2.7 ตอบว่า เลือกเพราะผู้สมัครเป็นคนมีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีลักษณะเป็นเจ้าของคนนายคน หรือมีหน้าตาดี และไม่มีผู้ใดเลือกตอบ ข้อที่บอกว่า “มีคนบอกให้เลือก”

7. การให้ความช่วยเหลือชุมชนของนักการเมือง

ร้อยละ 70.2 ระบุว่า สมาชิกสภาเทศบาล ได้ให้ความช่วยเหลือชุมชน อาทิ การพัฒนาชุมชน การกีฬา งานศพ งานบุญบ้าน ฯลฯ

ร้อยละ 48.6 ระบุว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ให้คำปรึกษาในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งกฎหมาย กิจกรรม เช่น การทำความสะอาดชุมชน เป็นต้น

ร้อยละ 43.2 บอกว่าได้ติดตามการทำงานของนักการเมือง

8.7 ความเป็นประชาธิปไตยชุมชน

ในเรื่องประชาธิปไตยชุมชนลับแล อาจพิจารณาจากการเมืองแบบผู้แทนในชุมชน ที่ผู้นำชุมชนและนักการเมือง สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ต่างพึ่งพาอาศัยกัน ทั้งในรูปแบบที่นักการเมืองให้การอุปถัมภ์ดูแลเพื่อให้ผู้นำชุมชนเป็นหัวคะแนนคอยดูแลฐานคะแนนเสียงให้แก่ตน และผู้นำชุมชนอาศัยนักการเมืองในการนำทรัพยากรเข้ามาพัฒนาชุมชน

ลักษณะความสัมพันธ์ของนักการเมืองกับผู้นำชุมชนลับแล มีความสัมพันธ์ที่ค่อนข้างแนบแน่นชัดเจน ผู้นำชุมชนหลายคน ทั้งในส่วนที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมืองท้องถิ่นมาต่อเนื่อง ได้มีส่วนช่วยจนนักการเมืองท้องถิ่นบางคนได้ไต่เต้ายกระดับตัวเองเป็นนักการเมืองระดับชาติ ผู้นำชุมชนบางคนได้เล่าให้ฟังถึงชีวิตการเป็นหัวคะแนน ว่า บางครั้งถูกข่มขู่ถึงชีวิตจากหัวคะแนนที่สนับสนุนผู้สมัครอื่นที่เป็นคู่แข่ง หัวคะแนนบางครั้งจึงทำตัวเป็นนักเลง เป็นมือปืน อย่างไรก็ตาม ในหลายกรณี หัวคะแนนได้รับการยกระดับเป็นนักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ในบางกลายสภาพเป็นนักพัฒนา มุ่งหาทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาพัฒนาชุมชน ลักษณะแบบนี้ มักเป็นหัวคะแนนที่ทำงานใกล้ชิดกับองค์การพัฒนาเอกชน ได้มีความเข้าใจแนวคิดของการทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนของตนเอง และได้เรียนรู้วิธีการทำงานแบบรวมกลุ่ม

พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำชุมชนในฐานะหัวคะแนนกับนักการเมือง จึงเป็นเรื่องท้าทายต่อการพัฒนาศักยภาพหัวคะแนน ให้กลายเป็นหัวคะแนนที่มีคุณภาพในการทำงานเพื่อชุมชนของตนเองมากกว่าเพื่อตอบแทนนักการเมืองที่คาดหวังการชนะการเลือกตั้งจากการซื้อเสียง หรือเพียงเพื่อให้ประโยชน์เฉพาะหน้าที่หัวคะแนนผู้นั้นจะได้รับจากการหาเสียงให้

นักการเมือง และยังท้าทายต่อการพัฒนาฐานเสียงของนักการเมือง/พรรคการเมือง ให้กลายเป็นฐานเสียงของพรรคการเมืองที่แท้จริง ที่สามารถสะท้อนความต้องการของชุมชนให้มาเป็นปัจจัยในการกำหนดนโยบายโดยรวมของพรรคการเมืองได้จริง มีเซตที่เป็นอยู่ ที่แม้จะเป็นพรรคการเมืองหรือนักการเมืองที่มาจากพรรคเลือกตั้ง แต่เป็นพรรคการเมือง/นักการเมืองที่ไม่มีพลังเสียงที่เป็นฐานที่แท้จริง เป็นนักการเมืองที่เมื่อได้รับเลือกตั้งไปแล้วไม่กลับมารับผิดชอบต่อฐานเสียง ไม่มีสภาพรับผิดชอบ (accountability) ต่อฐานเสียง เพราะการที่ตนได้รับเลือกตั้งนั้น ได้ตอบแทนผู้ลงคะแนนเสียงให้ไปแล้วในรูปของเงินตรา หรือการช่วยเหลือเกื้อกูล การให้ความอุปการะเป็นครั้งคราว เป็นการตอบแทนที่เกิดขึ้นและจบไปแล้ว คือ การใช้เงินและการอุปถัมภ์ช่วยเหลือแลกเปลี่ยนกับคะแนนเสียง ถือเป็นการกระทำที่สำเร็จเสร็จสิ้นจบไปแล้วในตัว ไม่มีความผูกพันต่อเนื่องดังที่ควรจะเป็นในรูปของสัญญาประชาคม ที่เมื่อนักการเมืองได้ให้คำมั่นว่าจะจัดทำนโยบายใด ๆ เมื่อได้รับเลือกตั้งแล้ว ถือเป็นพันธะที่จะต้องรักษาสัญญาที่ให้ไว้กับประชาคมที่เลือกตนมา เป็นพันธะที่ผูกพันเป็นขั้น ๆ ต่อเนื่องไปในระดับพรรคการเมืองที่นักการเมืองผู้นั้นสังกัดเป็นสมาชิกอยู่

ประชาธิปไตยแบบตัวแทนในบริบทที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงเป็นประชาธิปไตยแบบตัวแทน ที่ตัวแทนเป็นผู้กำหนดทางเลือกการพัฒนาให้ชาวบ้าน แทนที่ควรจะเป็นไปตามแนวคิดประชาธิปไตย ในฐานะที่อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน ชาวบ้านจึงควรเป็นผู้กำหนดนโยบายที่ต้องการให้ผู้แทนไปปฏิบัติ ตามนัยความหมายของคำว่า “ผู้แทน”

ประชาธิปไตยที่เป็นอยู่ จึงค่อนข้างแตกแยกแปลกปลอม กลายเป็นว่า ชาวบ้านอาศัยประชาธิปไตยเป็นเครื่องมือแก้ปัญหาชีวิตประจำวันเป็นเฉพาะเรื่อง ๆ ไป เช่น เมื่อต้องการให้นักการเมืองท้องถิ่นช่วยในเรื่องคดี เรื่องศาล หรือในปัญหาที่เกี่ยวข้องเฉพาะตัวบุคคลเป็นราย ๆ ไป หรือในกรณีที่เป็นเรื่องของชุมชนก็เป็นส่วนน้อย แต่ถ้าเป็นเรื่องที่ต้องมีการปรับเปลี่ยนในระดับนโยบาย อาทิ นโยบายการเก็บค่าเช่าที่ของการรถไฟ กลายเป็นว่า ไม่อยู่ในความสามารถของนักการเมืองที่จะดำเนินการจัดการใด ๆ ได้ ชาวบ้านยังต้องรวมกลุ่มเรียกร้องกันเอง ประหนึ่งว่าเป็นประชาธิปไตยแบบชาวบ้าน ที่ชาวบ้านรวมกลุ่มกำหนดความเป็นไป และดำเนินการตามความต้องการของตนเอง กำหนดทางเลือกการพัฒนาเอง จัดการดูแลทรัพยากรกันเอง

8.8 การประมวลผล การวิเคราะห์-สังเคราะห์ และการอภิปราย

ชุมชนลับแล เป็นชุมชนเก่าแก่ แม้จะไม่ได้ก่อร่างสร้างตัวจากผู้คนที่มาจากถิ่นฐานเดิมเดียวกัน ส่วนใหญ่มาจากชุมชนที่มีวัฒนธรรมฐานรากเดียวกัน คือจังหวัดนครราชสีมา หรือที่เรียกว่า โคราช ในเวลานั้น ผู้คนในชุมชน มีความผูกพันเป็นเครือญาติ มีการเคารพนับถือกัน อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ภายในชุมชนแปรเปลี่ยนไปตามผลกระทบที่ได้รับจากอิทธิพลและปัจจัยแวดล้อมภายนอก เนื่องจากชุมชนลับแลเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้เมือง ย่อมได้รับผลกระทบจากผลพวงความเจริญที่เข้ามา ยาเสพติดเป็นผลพวงของปัญหาที่รุนแรงมากปัญหาหนึ่งของชุมชนลับแล เพราะคนในชุมชนส่วนใหญ่ มีอาชีพเป็นกรรมกรรับจ้างขนถ่ายสินค้าให้ท่าเรือ มีฐานะยากจน มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพ ตลอดจนหาซื้อสิ่งล่อใจต่าง ๆ ชุมชนลับแลจึงกลายเป็นแหล่งหารายได้จากการค้ายาเสพติด

ในทางการเมือง เนื่องจากชุมชนลับแล เป็นชุมชนเมืองที่มีผู้คนอาศัยอยู่กันอย่างหนาแน่น เป็นพื้นที่เป้าหมายของนักการเมืองระดับชาติและระดับท้องถิ่น ที่หมุนเวียนเปลี่ยนรุ่นกันมาครอบครองพื้นที่เสี่ยง ผ่านผู้นำชุมชน ซึ่งมีผู้นำที่มุ่งหาประโยชน์ให้ทั้งตัวเองด้วย และเพื่อประโยชน์แก่ชุมชนด้วย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบุคลิก ลักษณะและสำนึกของผู้นำชุมชนแต่ละคนที่มีบทบาทในชุมชน นอกจากนี้ ในส่วนของรัฐเอง ยังหมายมุ่งที่จะเข้ามากำกับควบคุมพฤติกรรมของชุมชนให้อยู่ในความเชื่อฟัง ดำเนินตาม และรับสนองนโยบายต่าง ๆ ที่รัฐสั่งการมา เห็นได้จากความพยายามหยุดยั้งการขับเคลื่อนรณรงค์ของประชาสังคม เครือข่ายชุมชนแออัดอุบล เครือข่ายสลัม 4 ภาค ที่มีบทบาทในชุมชนในเรื่องต่าง ๆ โดยเฉพาะการขับเคลื่อนเรื่องระดับนโยบาย ด้วยการปล่อยข่าวลือ การสร้างภาพเครือข่ายที่น่ากลัว การใส่ร้ายป้ายสีเครือข่ายว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เพื่อมิให้ชาวบ้านอยากเข้าไปมีส่วนร่วม เป็นต้น

ในการพัฒนา ปัจจัยสำคัญ มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน คือ การมีองค์การพัฒนาเอกชน อาทิ มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เข้ามาทำงานติดต่อกันอย่างต่อเนื่อง รวม 10 ปี ในการทำกิจกรรมเพื่อรวมกลุ่มชาวบ้าน ด้วยหวังว่าจะใช้กิจกรรมเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน สร้างสำนึกความรับผิดชอบที่พึงมีต่อชุมชน สำนึกความเป็นเจ้าของ และการรู้สึกร่วมในการพัฒนาชุมชน ผลจากการทำงานของมูลนิธิ ๓ สามารถพัฒนาผู้นำที่มีสำนึกรับผิดชอบต่อชุมชนสังคม สร้างเยาวชน และกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญสามารถช่วยให้หัวคะแนนบางส่วนมีสำนึกทำหน้าที่ในการรักษาผลประโยชน์ของชุมชนมากกว่าเพียงมุ่งหาประโยชน์ให้แก่ตนเองเท่านั้น ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชน สะท้อนให้เห็นจากการทำงานของผู้นำ

ชุมชนระดับแลหลายคนที่ออกไปรับภาระการทำงานเพื่อพัฒนาเครือข่ายชุมชนแออัดของอุบล และเครือข่ายสลัม 4 ภาค ที่มีขอบข่ายงานในพื้นที่ชุมชนแออัดเมืองทั่วประเทศ ผลงานสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การแก้ปัญหายาเสพติดในชุมชน ด้วยการอาศัยการรวมกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์บนสำนึกที่ให้คุณค่ากับการมีวิถีชีวิตเดิมที่พึงพาอบอุ่น แทนการให้คุณค่ากับมูลค่าเงินตราที่หามาได้จากการขายยาบ้าอย่างง่าย ๆ แต่ทำลายความสัมพันธ์แบบเครือญาติและมิตรภาพที่ยั่งยืนภายในชุมชน

การรวมกลุ่ม จึงมีความสำคัญที่ต้องพัฒนาไปอย่างต่อเนื่อง คือ มีกิจกรรมที่ทำให้เกิดการพัฒนาทางสำนึกอย่างต่อเนื่อง ถ้าชุมชนไม่มีการรวมกลุ่ม จะไม่มีพื้นที่ให้คนมาอยู่ร่วมกัน มามีปฏิสัมพันธ์ ทำงานรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้จากกันและกัน ชาวบ้านจะต่างคนต่างอยู่ไปตามวิถีทางของตัวเอง ปล่อยให้ฝ่ายรัฐหรือส่วนของการเมืองเข้ามาแทรกแซง เข้ามาเป็นผู้กำหนดและจัดที่ทางให้กับชาวบ้านและชุมชน จนความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนของชาวบ้านเริ่มเลือนหายไปจากเดิมในอดีตที่มีความรู้สึกผูกพันต้องคอยดูแลรักษาชุมชน และเห็นว่าควรปล่อยให้เป็นที่ของคนภายนอกเข้ามาจัดการดูแล โดยเห็นว่าเป็นหน้าที่ของเขาที่พึงปล่อยให้เขาทำ แต่หากมีการรวมกลุ่มและทำให้เกิดกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ชาวบ้านจะกลับมาเห็นความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ให้แก่สาธารณะ มีความเชื่อมั่นและเห็นถึงศักยภาพในตนเองว่าสามารถจัดการดูแลชุมชนได้ดีกว่าคนภายนอก และควรเป็นผู้กำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชนด้วยตนเอง เพราะชาวบ้านย่อมรู้และเข้าใจสภาพปัญหาความต้องการของชุมชนได้ดีกว่าผู้ที่มีได้อยู่ในชุมชน

ผลจากการสังเกตการณ์การใช้ชีวิตของชาวบ้านในชุมชนตลอดถึงผลที่ได้จากการประมวลแบบสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้าน อาจชี้ให้เห็นได้ว่า การรวมกลุ่มของชาวบ้าน ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มออมทรัพย์ก็ดี กลุ่มเยาวชนก็ดี รวมทั้งการทำงานร่วมกับเครือข่าย ชาวบ้านมีความตื่นตัว มีความสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมในกำหนดนโยบายการพัฒนาในชุมชน ที่บางครั้งสวนทางกับกระแสการพัฒนาของภาครัฐ ที่ชอบเขตการพิจารณากำหนดโครงการต่าง ๆ มักคำนึงถึงประโยชน์ที่หน่วยงานนั้น หรือเจ้าของโครงการจะได้รับมากกว่าจะพิจารณาถึงความสอดคล้องของโครงการในการตอบสนองความต้องการของชาวบ้าน ตัวอย่างโครงการบ้านมั่นคง ที่มีลักษณะสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีพของชาวบ้าน ขณะที่โครงการบ้านเอื้ออาทร เป็นโครงการขนาดใหญ่ที่รัฐลงทุนให้มีลักษณะการออกแบบที่เน้นการจัดระเบียบ สิ่งที่สำคัญ คือ การกำหนดนโยบายที่คำนึงถึงความสอดคล้องทางธรรมชาติและวัฒนธรรม การอาศัยภูมิปัญญาของชาวบ้านให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาชุมชน เพื่อเป็นการต่อยอดคุณค่าในวิถีชีวิตเดิมที่ชาวบ้านมีอยู่ ตัวอย่างใน

กรณีชุมชนลับแล คือ ลักษณะการบริหารจัดการกลุ่ม ที่จะคำนึงถึงวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันแบบ เอื้ออาทร มิใช่เพียงการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ การแบ่งกลุ่มงานพื้นที่งาน การทำงานจึงไม่ได้ ให้ความสำคัญกับตำแหน่งประธาน กรรมการ เลขานุการ หรือให้ความสำคัญกับ กฎระเบียบ แต่ คำนึงวิธีการอยู่ร่วมกันตามธรรมชาติ แบบวัฒนธรรมการผลิตที่อยู่กันแบบเอื้ออาทร หรือการ ทำงานที่ช่วยเหลือกัน มิใช่วัฒนธรรมของการจัดระบบหรือจัดกลุ่มตามสายบังคับบัญชา

การเสริมสร้างพลังความคิด พลังสติปัญญา และการต่อยอดคุณค่าที่มีอยู่เดิม ผ่าน กระบวนการรวมกลุ่ม ในรูปแบบประชาสังคม จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเสริมสร้างพัฒนาพลัง ประชาธิปไตยในชาวบ้าน ขณะที่ความเข้มแข็งของประชาสังคม เป็นพื้นฐานการเสริมสร้าง ประชาธิปไตย โดยเฉพาะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในชุมชน

8.9 การประมวลค่า

เพื่อเป็นการยืนยันข้อค้นพบจากงานวิจัย ภายหลังจากเก็บข้อมูลเชิงลึกในพื้นที่ ผู้วิจัย ได้ให้ผู้ช่วยวิจัย เก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการจัดประชุม group interview เพื่อตอบแบบสอบถามที่ร่าง ตามกรอบแนวคิด civil society diamond : SVEI จากการประมวลข้อมูลที่ได้มา พบว่า

1. ในขบวนการประชาสังคมชุมชนลับแล มีค่าเฉลี่ยรวมของกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้
 - ในส่วนของโครงสร้าง (structure) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ .83
 - ในส่วนคุณค่า(values) ขององค์กร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ .78
 - ในส่วนสภาพแวดล้อมในชุมชน (environment) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ .96
 - ในส่วนผลงานที่สร้างผลกระทบ (impact) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 1
 โดยมีค่าเฉลี่ยความเข้มแข็งของขบวนการประชาสังคม เท่ากับ .89
2. ลักษณะประชาธิปไตยชุมชน เมื่อรวมค่าเฉลี่ยความเห็นในเรื่องประชาธิปไตยของ กลุ่มต่าง ๆ พบว่า
 - ประชาธิปไตยแบบตัวแทน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ .45
 - ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ .73
 - ประชาธิปไตยแบบถกเถียงเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ .93

ดังนั้น เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ ระหว่างความเข้มแข็งของขบวนการประชาสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มต่าง ๆ กับคุณลักษณะของประชาธิปไตย จึงอาจสรุปได้ว่า ชุมชนมีขบวนการประชาสังคมชุมชนลับแลที่เข้มแข็ง มีแนวโน้มที่จะมีคุณลักษณะประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และประชาธิปไตยแบบถกเถียงเรียนรู้ มากกว่าประชาธิปไตยแบบตัวแทน ดูรายละเอียดในตารางที่ 8.1 และ 8.2 และกราฟที่ 8.1 – 8.2

ตารางที่ 8.1

แสดงลักษณะความเข้มแข็งของขบวนการประชาสังคม ชุมชนลับแล สัมพันธ์กับลักษณะประชาธิปไตยชุมชน

ตัวชี้วัด	ข้อค้นพบที่เด่นจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย	แนวคำถามแก่นำของผู้ช่วยผู้วิจัย	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม			
			กลุ่ม 1	กลุ่ม 2	กลุ่ม 3	ค่าเฉลี่ย
1. ในส่วนของโครงสร้าง (structure)	มีผู้นำที่มีความตั้งใจดี มีสำนึกสาธารณะ เสียสละ เพื่อชุมชน บางคนเป็นหัวคะแนนที่แลกคะแนนเสียงกับงานเพื่อพัฒนาชุมชน มีการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นที่การเรียนรู้ของชุมชน โดยการสนับสนุนช่วยเหลือจากองค์กรเอกชน มีการทำงานแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย และปัญหาชุมชนร่วมกับเครือข่ายต่าง ๆ	โครงสร้าง / วัตถุประสงค์ / เป้าหมายของกลุ่ม การศึกษานุคลิก ลักษณะผู้นำ/สมาชิก (actors) มีคุณธรรมแบบพลเมือง (civic virtue) การยอมรับความแตกต่าง มีสำนึกสาธารณะ / สำนึกทางการเมือง ความเป็นประชาธิปไตย มีการประสานงาน การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การทำกิจกรรม และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน มีทุนทรัพยากรขององค์กร มีการสนับสนุนช่วยเหลือจากภายนอก	.80	.83	.86	.83
2. ในส่วนคุณค่า (values) ขององค์กร	มีความภาคภูมิใจในการแก้ปัญหาเสพติดของชุมชน จนถูกตั้งเป็นมหาวิทยาลัยชุมชน และมีความห่วงใยในสิทธิในที่อยู่อาศัย	ความเป็นประชาธิปไตย ความโปร่งใส (transparency) มีน้ำใจ เมตตากรุณา (compassion) ความสามารถในการทำงานรวมหมู่ (collectivism)	.57	.93	.86	.78
3. ในส่วนสภาพแวดล้อมในชุมชน (environment)	มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำ “น้ำใจรัก” มีความผูกพันเป็นเครือญาติ และการสนับสนุนช่วยเหลือจากภายนอก	ทุนทางสังคม ประกอบด้วย ความไว้วางใจ (trust) ค่านิยมที่ดี (value) บรรทัดฐานทางสังคม (norms) คุณธรรม จริยธรรม ทุน-ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์กับรัฐ องค์กรเอกชน พรรคการเมือง	1	.89	1	.96

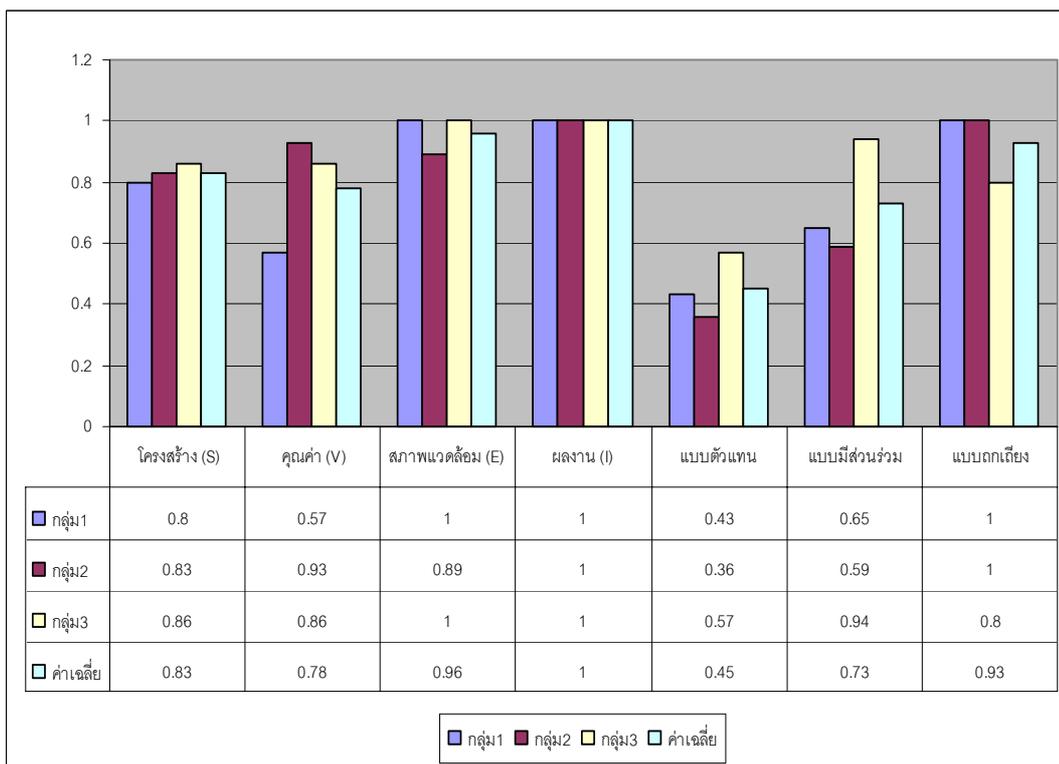
ตารางที่ 8.1 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	ข้อค้นพบที่เด่นจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัย	แนวคำถามแกนนำของผู้ช่วยผู้วิจัย	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม				
			กลุ่ม 1	กลุ่ม 2	กลุ่ม 3	ค่าเฉลี่ย	
4. ในส่วนผลงานที่สร้างผลกระทบ (impact)	ชุมชนเห็นความสำคัญของการทำงานรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาตนเอง และแก้ปัญหาด้วยตนเอง รวมทั้งการได้รับการยอมรับจากชุมชนอื่น ๆ เป็นผู้นำ	การได้รับการยอมรับจากชุมชน/สังคม และ การทำงานสนองตอบความต้องการของชุมชน	1	2	3	ค่าเฉลี่ย	
			1	1	1	1	
			ค่าเฉลี่ยรวมของข้อ 1-3				
			ค่าเฉลี่ยโดยรวมของชุมชน (ค่าเฉลี่ยทุกกลุ่ม)				
			ค่าเฉลี่ยรวมของ ประชาธิปไตย 				
5. ลักษณะประชาธิปไตยชุมชน	ธนาภิบาลเมืองชาติครอบงำการเมืองชุมชน ที่มีระบบอุปถัมภ์ชัดเจน	ประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy)	.43	.36	.57	--	.45
	การรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน เป็นเวทีฝึกฝนการทำงานเสียสละเพื่อส่วนรวม	ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy)	.65	.59	.94	--	.73
	เวทีถกเถียงแลกเปลี่ยนทางการเมือง ผ่านการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่าง ๆ	ประชาธิปไตยแบบถกเถียงเรียนรู้ (deliberative democracy)	1	1	.8	--	.93

หมายเหตุ กลุ่มที่ 1 : ออมทรัพย์ กลุ่มที่ 2 : ศูนย์เด็กเล็ก กลุ่มที่ 3 : เด็กรักบ้าน

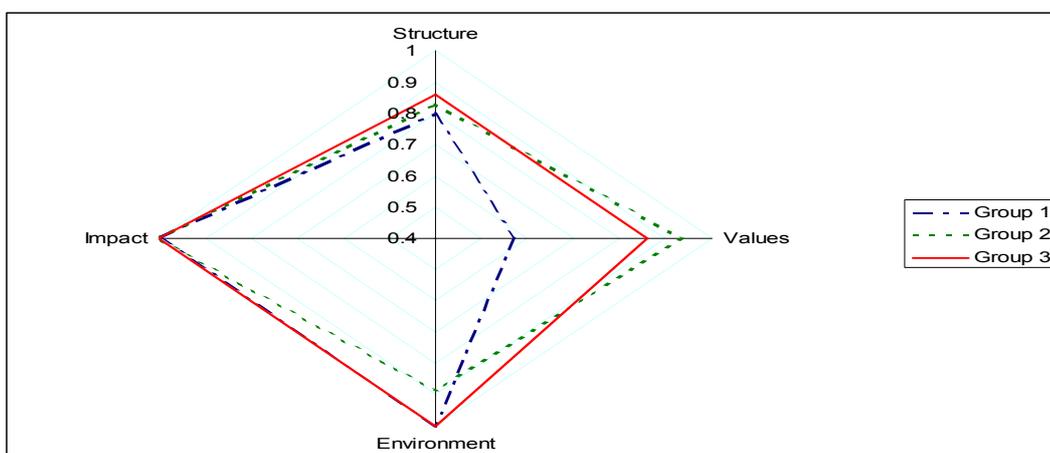
กราฟที่ 8.1

แสดงลักษณะความเข้มแข็งของขบวนการประชาสังคม ชุมชนลับแล สัมพันธ์กับลักษณะประชาธิปไตยชุมชน

กราฟที่ 8.2

เปรียบเทียบกลุ่มต่างๆ ในขบวนการประชาสังคมชุมชนลับแล ในรูป diamond

ตารางที่ 8.2

แสดงลักษณะความเข้มแข็งของขบวนการประชาสังคม ชุมชนลับแล

สัมพันธ์กับลักษณะประชาธิปไตยชุมชน

ตัวชี้วัด	แนวคำถามแก่นำขบวนการประชาสังคม	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม			
		กลุ่ม 1	กลุ่ม 2	กลุ่ม 3	กลุ่ม 4
1. ในส่วนของโครงสร้าง (structure) ประกอบด้วย 1.1 โครงสร้าง/วัตถุประสงค์/เป้าหมายของกลุ่ม	1.1.1 มีวัตถุประสงค์/เป้าหมายของกลุ่ม	1	1	1	--
	1.1.2 มีแผนงาน/โครงการในปี 2548 ของกลุ่ม	1	1	1	--
	1.1.3 มีกรรมการ สมาชิก สำนักงาน มีคน ทำงาน มีการแบ่งงานความรับผิดชอบของกรรมการ อาทิ งานบริหาร งานการเงิน บัญชี งานโครงการ อื่น ๆ	4	5	3	--
1.2 การศึกษา บุคลิกลักษณะ ผู้นำ/สมาชิก (actors)	1.2.1 มีคุณธรรมแบบพลเมือง (civic virtue)*	5	5	6	--
	1.2.2 การยอมรับความแตกต่าง*	2	2	2	--
	1.2.3 มีสำนักสาธารณะ/สำนักทางการเมือง*	2	2	3	--
	1.2.4 ความเป็นประชาธิปไตย*	2	2	2	--
1.3 การประสานงาน การแลกเปลี่ยน ข้อมูลข่าว สาร	1.3.1 การประชุมกลุ่ม ประชุมกรรมการ /สมาชิก	2	2	2	--
	1.3.2 การรายงานผลการทำงานต่อสมาชิก/ชุมชน	1	1	1	--
	1.3.3 มีกลุ่มในขบวนการประชาสังคมที่แบ่งหน้าที่กันทำงาน	1	1	1	--
1.4 การทำกิจกรรม และการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน	1.4.1 กลุ่มได้ทำกิจกรรมในรอบปีที่ผ่านมา	1	1	1	--
	1.4.2 การร่วมของสมาชิกในการทำกิจกรรมกลุ่ม	1	1	1	--
	1.4.3 จำนวนมาก/น้อยของสมาชิกที่ร่วมกิจกรรมของกลุ่ม	3	3	4	--
	1.4.4 มีกลุ่มในขบวนการประชาสังคมที่วางแผนว่า ในแต่ละปีมีแผนการจะทำอะไรบ้าง	1	1	1	--
1.5 ทุนทรัพยากรขององค์กรการสนับสนุนช่วยเหลือจากภายนอก	1.5.1 มีแหล่งทรัพยากร (เช่น เงิน อุปกรณ์ อาหาร แรงงาน การช่วยเหลือในการประสานติดต่อแหล่งทุนอื่น ๆ เป็นต้น) ที่สนับสนุนกลุ่ม	1	1	1	--
	รวม (ค่าเฉลี่ยจากคะแนนรวม 35 คะแนน)	28(80)	29(83)	30(86)	--

ตารางที่ 8.2 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	แนวคำถามแกนนำขบวนการประชาสังคม	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม			
		กลุ่ม1	กลุ่ม2	กลุ่ม3	กลุ่ม4
2 ในส่วนคุณค่า (values) ขององค์กรประกอบด้วย 2.1 ความเป็นประชาธิปไตย	2.1.1 จำนวนมาก/น้อยสมาชิกที่ร่วมประชุมกลุ่ม	2	3	4	--
	2.1.2 ถ้าประธานพูดในสิ่งที่สมาชิกไม่เห็นด้วย สมาชิกจะไม่พูดค้านในที่ประชุม แต่จะไปพูดนอกที่ประชุม หรือซุบซิบในที่ประชุมและไม่ฟังประธาน	0	1	0	--
	2.1.3 ประธานมักรีบตัดสินสรุปความเห็นในที่ประชุม โดยไม่ค่อยรับฟังเสียงของสมาชิก	0	1	1	--
	2.1.4 มีกลุ่มในขบวนการประชาสังคมที่ท่านคิดว่ามีความเป็นประชาธิปไตยมากที่สุด	1	1	1	--
	2.2 ความโปร่งใส (transparency)	2.2.1 รายงานการเงินต่อสมาชิก/ชุมชน	1	1	1
	2.2.2 มีกลุ่มในขบวนการประชาสังคมที่รายงานการทำงาน การเงินต่อสมาชิก	1	1	1	--
2.3 ความมีน้ำใจ เมตตา กรุณา (compassion)	2.3.1 ผู้นำ/ประธานกลุ่ม/หัวหน้ากลุ่ม/กรรมการกลุ่ม มักคอยช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่มที่เดือดร้อน	1	1	1	--
2.4 ความไว้วางใจ เชื่อมั่นต่อกัน (social trust)	2.4.1 เวลาที่มีกิจกรรมของกลุ่มในชุมชน ส่วนใหญ่กรรมการเป็นคนทำ	0	1	0	--
	2.4.2 มีกิจกรรมของกลุ่มที่สมาชิกมักเข้าร่วม	1	1	1	--
2.5 ความสามารถ ในการทำงานรวม หมู่ (collectivism)	2.5.1 การทำงานใดๆประธานกลุ่ม/หัวหน้ากลุ่ม มักเป็นคนบอกให้ไปทำ	0	1	1	--
	2.5.2 มีกลุ่มในขบวนการประชาสังคมที่สมาชิก มักมาร่วมงานแบ่งงานช่วยกันทำ ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ	1	1	1	--
	รวม (ค่าเฉลี่ยจากคะแนนรวม 14 คะแนน)	8 (.57)	13 (.93)	12 (.86)	--

ตารางที่ 8.2 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	แนวคำถามแกนนำขบวนการประชาสังคม	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม			
		กลุ่ม	กลุ่ม	กลุ่ม	กลุ่ม
3. ในส่วนสภาพแวดล้อมในชุมชน (environment) คือ		1	2	3	4
ทุนทางสังคม ประกอบด้วย	3.1.1 เมื่อมีปัญหาขัดแย้งทะเลาะเบาะแว้งกันในชุมชน มีผู้ที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหาได้	1	1	1	--
3.1 ความไว้วางใจ (trust)	3.1.2 มีผู้ที่คนในชุมชนให้ความเคารพเกรงอกเกรงใจอย่างมาก	1	1	1	--
3.2 ค่านิยมที่ดี (value) บรรทัดฐานทางสังคม (norms) คุณธรรม จริยธรรม	3.2.1 มีแบบแผน ธรรมเนียมการปฏิบัติ กฎ กติกาดั้งเดิม (ตย. การไม่โกหก การไม่เผชิญหน้ากัน เป็นต้น) ที่ชุมชนยังรักษาไว้	1	0	1	--
	3.2.2 มีวัฒนธรรมประเพณี (ตย.งานทำบุญในโอกาสต่างๆ งานประเพณีของท้องถิ่น เป็นต้น) ที่ชุมชนยังรักษาไว้	1	1	1	--
3.3 ทุน-ทรัพยากร สิ่งแวดล้อม	3.3.1 มีภูมิปัญญา (ตย.การทอผ้า ยาสมุนไพร ดีเหล็ก เป็นต้น) ของชุมชนที่มีอยู่	1	1	1	--
	3.3.2 มีทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (ตย. ป่าชุมชน สมุนไพร เป็นต้น) ที่มีอยู่ในชุมชน	1	1	1	--
3.4 ความสัมพันธ์กับรัฐ	3.4.1 มีหน่วยงานรัฐ ที่สนับสนุนช่วยเหลือชุมชน	1	1	1	--
3.5 ความสัมพันธ์กับองค์กรเอกชน	3.5.1 มีองค์กรเอกชน ที่สนับสนุนช่วยเหลือชุมชน	1	1	1	--
3.6 ความสัมพันธ์กับพรรคการเมือง	3.6.1 มีนักการเมือง/พรรคการเมือง ที่สนับสนุนช่วยเหลือชุมชน	1	1	1	--
	รวม (ค่าเฉลี่ยจากคะแนนรวม 9 คะแนน)	9(1)	8(.89)	9(1)	--

ตารางที่ 8.2 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	แนวคำถามแก่นำขบวนการประชาสังคม	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม			
		กลุ่ม1	กลุ่ม2	กลุ่ม3	กลุ่ม4
4. ในส่วนผลงานที่สร้างผลกระทบ (impact) ประกอบด้วย 4.1 การได้รับการยอมรับจากชุมชน/สังคม และ ทำงานสนองตอบความต้องการของชุมชน	4.1.1 มีผลงานกลุ่มที่ช่วยทำให้ชุมชนพัฒนาดีขึ้น				
	4.1.2 มีกลุ่มที่ท่านคิดว่าสามารถทำงานได้ผลอย่างมากในชุมชน	1	1	1	--
	4.1.3 มีกิจกรรมกลุ่มที่หน่วยงานภายนอกยอมรับ และทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพัฒนาในชุมชน.	1	1	1	--
	4.1.4 มีกิจกรรมของกลุ่มที่ได้รับรางวัล	1	1	1	--
	4.1.5 มีกิจกรรมกลุ่มที่ได้รับสนับสนุน จาก อบต.	1	1	1	--
	4.1.6 กลุ่มสามารถมีอิทธิพลหรือมีบทบาทต่อการตัดสินใจในการกำหนดนโยบายและทิศทางในการพัฒนาของ อบต. ในการทำงานให้ชุมชน	1	1	1	--
	รวม (ค่าเฉลี่ยจากคะแนนรวม 6 คะแนน)	6(1)	6(1)	6(1)	--

หมายเหตุ : กลุ่มที่ 1 : ออมทรัพย์ กลุ่มที่ 2 : ศูนย์เด็กเล็ก กลุ่มที่ 3 : เด็กรักบ้าน

1.2.1 คุณธรรมแบบพลเมือง (civic virtue) : (1) ถ้าเห็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องเกิดขึ้นในชุมชน ผู้นำ/กรรมการกลุ่มจะเข้าไปห้ามปรามไม่ให้ทำ หรือเข้าไปพูดคุยให้มีการแก้ไข (2) ถ้าใครมีเรื่องเดือดร้อน ต้องการความช่วยเหลือ ผู้นำ/กรรมการกลุ่มจะช่วยคน ๆ นั้นทันที แม้ว่าจะไม่รู้จักกันมาก่อน หรือคนนั้นจะทำไม่ดีกับผู้นำ/กรรมการกลุ่มมาก่อน (3) ถ้าเจ้าหน้าที่รัฐทำไม่ถูกต้อง หรือทำไม่ได้ ผู้นำ/กรรมการกลุ่มจะริเริ่มเสียเอง ไม่รอให้เจ้าหน้าที่รัฐมาทำ (4) ผู้นำ/กรรมการกลุ่มเคยเป็นผู้ริเริ่มทำสิ่งที่คนในชุมชนเห็นว่าเป็นสิ่งที่ดีมีประโยชน์ต่อชุมชน โดยสิ่งนี้เป็นสิ่งที่ไม่เคยมีผู้ใดในชุมชนทำมาก่อน (5) ผู้นำ/กรรมการกลุ่ม เมื่อรับปากที่จะทำงานอะไร มักพยายามผลักดันทำให้งานนั้นสำเร็จ โดยพยายามแก้ปัญหาอุปสรรคด้วยตนเอง (6) ถ้าจะมีผู้ใดได้ประโยชน์ส่วนตัวเล็ก ๆ น้อย ๆ จากโครงการของชุมชน ผู้นำ/กรรมการกลุ่ม จะปล่อยให้ไปบ้าง ถือเป็นสินน้ำใจ (7) เมื่อผู้นำ/กรรมการกลุ่มให้สัญญาใครไว้แล้ว ต้องพยายามรักษาสัญญาที่ให้ไว้ แต่ถ้าเกิดลืมไม่ตั้งใจรักษาสัญญาที่ให้ไว้ ก็ไม่เป็นไร

1.2.2 การยอมรับความแตกต่าง (openness) (1) ใครพูดหรือทำอะไรที่ผู้นำ/กรรมการกลุ่มไม่เห็นด้วย ผู้นำ/กรรมการกลุ่มจะโต้แย้งทันที (2) ใครพูดหรือทำอะไรที่ผู้นำ/กรรมการกลุ่มไม่เห็นด้วย แต่ฟังดูมีเหตุผลดี ผู้นำ/กรรมการกลุ่มก็พร้อมจะเชื่อฟัง หรือทำตาม แม้จะไม่เห็นด้วยก็ตาม (3) ผู้นำ/กรรมการกลุ่มเคยพูดคัดค้านผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อบต. ในสิ่งที่ตนไม่เห็นด้วย

1.2.3 สำนึกสาธารณะ/สำนึกทางการเมือง (1) ผู้นำ/กรรมการกลุ่ม มักติดตามฟังข่าวคราวที่เกี่ยวกับการเมือง (2) ผู้นำ/กรรมการกลุ่ม ชอบไปฟังนักการเมืองหาเสียง (3) ผู้ใหญ่บ้าน/หัวหน้า/ผู้นำ/กรรมการกลุ่ม มักเป็นผู้บอกให้ชาวบ้านเลือกคนที่ตนเองต้องการให้ได้รับเลือกตั้ง (4) เวลาช่วยงานของชุมชน ผู้นำ/กรรมการกลุ่มไม่เคยเรียกร้องสิ่งตอบแทนใด ๆ

1.2.4 ความเป็นประชาธิปไตย (1) ผู้นำ/กรรมการกลุ่ม น่าจะรับฟังคนที่พูดจาไม่เข้าหูเรา เพราะเขามีเหตุผล (2) ถ้าผู้นำ/กรรมการกลุ่ม มีโอกาส มักจะเลือกให้ของกับคนที่ยกย่องชมเชยผู้นำ/กรรมการกลุ่ม หรือที่มีความชอบพอเป็นพิเศษ

ตารางที่ 8.2 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	แนวคำถามแกนนำขบวนการประชาสังคม	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม			
		กลุ่ม	กลุ่ม	กลุ่ม	กลุ่ม
5. ลักษณะ ประชาธิปไตย ชุมชน 5.1 ประชาธิปไตย แบบตัวแทน (representative democracy)	5.1.1 ในชุมชนของท่าน นักการเมืองที่ต้องการ ได้รับเลือกตั้ง ต้องให้ความช่วยเหลือชุมชนทุก เรื่องที่คนในชุมชนต้องการ	1 0 0	2 0 0	3 0 1	4 -- --
	5.1.2 ในชุมชนของท่าน การตอบแทนด้วยการ ลงคะแนนเลือกนักการเมืองที่ให้เงิน หรือให้ความ ช่วยเหลือในรูปแบบต่าง ๆ ถือเป็นเรื่องปกติ	0	0	0	--
	5.1.3 มีสิ่งนี้นักการเมืองได้ช่วยเหลือชุมชน	0	0	0	--
	5.1.4 คนในชุมชนเห็นว่า การที่ผู้แทนช่วยให้ ลูกหลานเข้าโรงเรียน มีงานทำ ช่วยงานศพ งานวัด งานผ่าป่า ฯลฯ เป็นการทำหน้าที่ของผู้แทนที่ดี	0	1	0	--
	5.1.5 คนในชุมชนเห็นว่า ถ้าไม่มีผู้แทน ชุมชน จะไม่สามารถพัฒนาได้ด้วยตนเอง	0	1	1	--
	5.1.6 คนในชุมชนเห็นว่า ถ้าไม่มีหน่วยงานของ รัฐมาช่วยเหลือดูแล ชุมชนจะไม่สามารถพัฒนา หรือแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง	0	1	1	--
	5.1.7 คนในชุมชนเห็นว่า ผู้แทน (ส.ส.) ที่มีอยู่ ขณะนี้ รู้ถึงความต้องการของคนในชุมชนอย่างดี	0	0	0	--
	5.1.8 โดยทั่วไป คนในชุมชนเห็นว่า ผู้แทน (ส.จ.) ที่มีอยู่ขณะนี้ รู้ถึงความต้องการของคนใน ชุมชนอย่างดี	0	0	0	--
	5.1.9 โดยทั่วไป คนในชุมชนเห็นว่าผู้แทน (ส.อบต.) ที่มีอยู่ในชุมชน รู้ถึงความต้องการของ คนในชุมชนอย่างดี	0	0	0	--

ตารางที่ 8.2 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	แนวคำถามแกนนำขบวนการประชาสังคม	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม			
		กลุ่ม	กลุ่ม	กลุ่ม	กลุ่ม
	5.1.10 จำนวนคนมาก/น้อยในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง อาทิ ไปฟังปราศรัยหาเสียง เป็นสมาชิกพรรคการเมือง ทำงานเป็นอาสาสมัครให้พรรคการเมือง ติดตามข่าวสารทางการเมือง ฟังการถ่ายทอดการอภิปรายในสภา เป็นผู้สมัครรับเลือกตั้ง (เลือกตั้งท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่ บ้าน ส.อบต. นายก อบต. สจ.) ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง วิพากษ์วิจารณ์การเมือง ในวงเพื่อนฝูง	1	2	3	4
		18	12	21	--
	รวม (ค่าเฉลี่ยจากคะแนนรวม 42 คะแนน)	18(43)	15(36)	24(57)	--
5.2 ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy)	5.2.1 คนในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมวางแผนการพัฒนาชุมชนเอง	1	1	1	--
	5.2.2 คนในชุมชนเคยริเริ่มพัฒนาชุมชนเอง	1	1	1	--
	5.2.3 เวลามีปัญหา คนในชุมชนมักแก้ปัญหาในชุมชนด้วยตนเอง มากกว่าจะพึ่งคนภายนอก	1	1	1	--
	5.2.4 จำนวนคนมาก/น้อยที่ร่วมประชุมหมู่บ้าน	2	2	3	--
	5.2.5 จำนวนคนมาก/น้อยที่ร่วมกิจกรรมหมู่บ้าน.	3	2	4	--
	5.2.6 จำนวนคนมาก/น้อยที่ร่วมประชุมประชาคมหมู่บ้าน	2	1	4	--
	5.2.7 ในการทำงานของ อบต. คนในชุมชนมักติดตามดูการทำงานและมีข้อเสนอแนะปรับปรุงการทำงานของ อบต.	1	1	1	--
	5.2.8 เมื่อคนในชุมชนพบเห็นสิ่งผิดปกติในการทำงานของ อบต. มักจะบ่นว่าวิจารณ์ไปต่าง ๆ นานา แต่ไม่ได้ทำอะไร เพื่อให้ อบต. ชี้แจง/แก้ไข	0	1	1	--
	รวม (ค่าเฉลี่ยจากคะแนนรวม 17 คะแนน)	11 (.65)	10 (.59)	16 (.94)	--

ตารางที่ 8.2 (ต่อ)

ตัวชี้วัด	แนวคำถามแกนนำขบวนการประชาสังคม	ความเห็นของขบวนการประชาสังคม			
		กลุ่ม	กลุ่ม	กลุ่ม	กลุ่ม
5.3 ประชาธิปไตย					
แบบถกเถียง	5.3.1 คนในชุมชนมักถกเถียงแลกเปลี่ยนกัน	1	2	3	4
เรียนรู้	ก่อนตัดสินใจว่าจะทำโครงการพัฒนาอะไรใน	1	1	1	--
(deliberative	ชุมชน				
democracy)	5.3.2 โดยทั่วไป ในการประชุมใดๆ ประธานในที่ประชุม มักจะเป็นผู้พูดให้ข้อมูล และให้	1	1	1	--
	สมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมแสดงความคิดเห็น				
	5.3.3 ในการประชุม ผู้เข้าร่วมประชุมที่ไม่เห็น	1	1	1	--
	ด้วยกับประธาน จะแสดงความคิดเห็นอย่าง				
	กว้างขวาง				
	5.3.4 ในการหาข้อสรุปในที่ประชุม ที่ประชุมจะ	1	1	1	--
	เปิดโอกาสให้สมาชิกแสดงความคิดเห็นจนทุก				
	คนพอใจก่อนลงมติตัดสินใจ				
	5.3.5 ในที่ประชุม สมาชิกมักเห็นคล้อยไปตาม	1	1	0	--
	ความเห็นของประธาน/ผู้นำ/กรรมการมากกว่า				
	สมาชิกอื่น ๆ ในที่ประชุม				
	รวม (ค่าเฉลี่ยจากคะแนนรวม 5 คะแนน)	5	5	4	--
		(1)	(1)	(.8)	

